

KONWENCJE UNESCO W DZIEDZINIE KULTURY

KOMENTARZ

redakcja naukowa
Katarzyna Zalasńska

Wojciech Kowalski
Katarzyna Piotrowska-Nosek
Hanna Schreiber
Katarzyna Zalasńska

PRAKTYCZNE KOMENTARZE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

Polski Komitet
do spraw UNESCO

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego

sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r.

(Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018)

WPROWADZENIE

Dyskusja nad objęciem ochroną sfery kultury noszącej dziś nazwę „dziedzictwo niematerialne” toczy się co najmniej od czasu przyjęcia konwencji światowego dziedzictwa z 1972 r. Najważniejszym aktem międzynarodowym poprzedzającym przyjęcie konwencji z 2003 r., będącym przejawem potrzeby podejmowania działań na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, stało się zalecenie UNESCO dotyczące ochrony kultury tradycyjnej i folkloru, przyjęte przez Konferencję Generalną UNESCO dnia 15 listopada 1989 r.⁵⁸⁵ Było ono efektem prac

⁵⁸⁵ *Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore* (w:) *Records of the General Conference, Twenty-fifth Session, Paris, 17 October to 16 November 1989, Volume I: Resolutions, Annex I: Conventions and recommendations*, Paris 1989, dokument dostępny na stronie: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 2.09.2013 r.). Niniejszy komentarz powstał m.in. w oparciu o artykuły: H. Jodełka (Schreiber), *Międzynarodowa ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, St. Międz.-IR 2005, t. 32, nr 3–4; H. Schreiber, *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: idea, prawo, praktyka* (w:) *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego. Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, red. W. Szafranski, K. Zalańska, t. 3, Poznań 2009; H. Schreiber, *Niematerialne dziedzictwo kulturowe – brakujące ogniwo w systemie ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Między terra incognita a terra*

powołanego przez UNESCO w 1982 r. Komitetu Ekspertów ds. Ochrony Folkloru⁵⁸⁶. Ponieważ akt ten, jako należący do tzw. *soft law*, nie miał charakteru wiążącego, spotkał się z nikłym zainteresowaniem państw. Wprowadził jednak wiele przepisów określających pod pojęciem kultury tradycyjnej i folkloru, czym jest folklor (utożsamiany wtedy jeszcze z tym, co obecnie nazywamy dużo szerzej niematerialnym dziedzictwem kulturowym), jak również zasady jego ochrony.

W latach 1998–1999 UNESCO zorganizowało 8 regionalnych spotkań, których wyniki przedstawione zostały na międzynarodowej konferencji w Waszyngtonie (czerwiec 1999 r.)⁵⁸⁷. Tematem była rewizja procesu implementacji zalecenia z 1989 r. po 10 latach jego funkcjonowania, w czasie których doszło do istotnych przemian związanych z ekonomicznym i kulturowym wpływem procesu globalizacji na stosunki międzynarodowe.

Podczas tej konferencji zalecenie poddane zostało surowej krytyce. Uznano, że zbyt mocno podkreśla znaczenie dokumentacji dziedzictwa niematerialnego, a za mały nacisk kładzie na podtrzymywanie wciąż istniejących zwyczajów i tradycji, w ten sposób umniejszając znaczenie grup i społeczności, które mogą je przekazywać. Stało się to kolejnym argumentem na rzecz wypracowania bardziej kompleksowego i prawnie wiążącego aktu międzynarodowego.

nullius? (w): Dlaczego i jak w nowoczesny sposób chronić dziedzictwo kulturowe. Materiały pokonferencyjne po konferencji zorganizowanej przez Polski Komitet ds. UNESCO w dniu 25 lutego 2013 r., red. A. Rottermund, Polski Komitet ds. UNESCO, Warszawa 2014. Wykorzystany został również jedyny opublikowany do tej pory komentarz do konwencji z 2003 r., autorstwa J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, Leicester 2006, wraz z artykułami tejże autorki poprzedzającymi publikację komentarza. Z polskiej literatury przedmiotu zob. także artykuł A. Przyborowskiej-Klimczak, *Międzynarodowa ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*, Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego 2005, vol. III, nr 1, oraz publikacje zbiorowe: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*, t. 1. *Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce i jego ochrona*, red. J. Adamowski, K. Smyk, Lublin–Warszawa 2013; *Niematerialne dziedzictwo kulturowe*, red. K. Braun, Warszawa–Węgorzewo 2013.

⁵⁸⁶ Committee of Experts on the Safeguarding of Folklore.

⁵⁸⁷ *A Global Assessment of the 1989 Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore: Local Empowerment and International Co-operation*. Materiały konferencji, współorganizowanej przez UNESCO i Smithsonian Institution, są dostępne na stronie: <http://www.folklife.si.edu/resources/unesco/index.htm> (dostęp: 2.09.2013 r.).

Według ustaleń spotkania waszyngtońskiego nowy akt miał ostatecznie zawierać definicję przedmiotu ochrony (który jeszcze wtedy nie nosił nazwy „niematerialne dziedzictwo kulturowe”), określać jego zakres oraz wyjaśniać kwestie terminologiczne. Podniesiona została także kwestia podkreślenia roli depozytariuszy tradycji oraz tego, że nowa definicja powinna odnosić się nie tylko do samych wyrobów artystycznych, ale także do wiedzy, wartości i procesu twórczego, prowadzącego do ich stworzenia⁵⁸⁸. Zalecenie posłużyło twórcom konwencji za punkt wyjścia do dalszych prac. Choć jego przepisy nie były pozbawione błędów i nieścisłości, to ich odkrycie umożliwiło sprecyzowanie definicji. W ekspertyzie przygotowanej dla UNESCO ustalone zostały cechy charakteryzujące niematerialne dziedzictwo kulturowe, do których nowa definicja powinna się odnieść. Postulowano, by nowa definicja uwzględniała:

- spontaniczność aktu kreacji;
- społeczny, kulturowy i intelektualny kontekst, w jakim ono powstaje;
- że dostęp do niego i jego używanie podlegają często normom zwyczajowym;
- metody przekazu, zwłaszcza ustne;
- jego przekazywanie z pokolenia na pokolenie;
- że jest ewoluującą, żywą kulturą;
- że często należy do zbiorowości;
- że odzwierciedla wartości i wierzenia grupy lub społeczeństwa;
- znaczenie, jakie ma dla budowania poczucia tożsamości;
- wkład w różnorodność kulturową;
- znaczenie duchowe i kulturowe⁵⁸⁹.

Na konferencji przyjęty został plan działania, którego pkt 12 zawierał rekomendacje dla rządów państw, by rozważyły wniesienie do Konferencji Generalnej UNESCO projektu rezolucji zachęcającej UNESCO do podjęcia badań nad możliwością przyjęcia nowego aktu normatywnego dotyczącego ochrony kultury tradycyjnej i folkloru. W efekcie na 30. se-

⁵⁸⁸ J. Blake, *On Developing a New International Convention for Safeguarding Intangible Cultural Heritage*, AAL 2003, Vol. 8, No. 4, s. 386.

⁵⁸⁹ J. Blake, *Developing a New Standard-setting Instrument for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage: Elements for Consideration*, Paris 2001, s. 11.

sji Konferencji Generalnej przyjęty został projekt rezolucji, wniesiony wspólnie przez Czechy, Litwę i Boliwię (przy wsparciu Bułgarii, Wybrzeża Kości Słoniowej, Słowacji i Ukrainy), inicjującej podjęcie studiów nad nowym aktem międzynarodowym⁵⁹⁰.

Konwencja o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego została przyjęta 17 października 2003 roku na 32. sesji Konferencji Generalnej UNESCO i weszła w życie 20 kwietnia 2006 r., trzy miesiące po doręczeniu dokumentów ratyfikacyjnych przez 30. państwo-stronę konwencji, a obecnie przystąpiło do niej 155 państw (stan na 1.09.2013 r.), co należy uznać za ogromny sukces. Konwencja została opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 19 sierpnia 2011 r. (Dz. U. Nr 172, poz. 1018), a dokumenty ratyfikacyjne zostały przekazane przez Polskę do UNESCO dnia 16 maja 2011 r. W ten sposób Polska stała się 135. państwem-stroną konwencji w kolejności złożenia dokumentów o ratyfikacji.

**W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej
PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
podaje do powszechnej wiadomości:**

W dniu 17 października 2003 r. w Paryżu została sporządzona Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w następującym brzmieniu:

Przekład:

KONWENCJA UNESCO W SPRAWIE OCHRONY NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zwanej dalej UNESCO, która zebrała się w Paryżu, w dniach od 29 września do 17 października 2003 roku, na swej trzydziestej drugiej sesji,

⁵⁹⁰ 30 C/Resolution 25 (w:) *Records of the General Conference, 30th Session, Paris, 26 October to 17 November 1999, Volume I: Resolutions*, Paris 2000.

nawiązując do istniejących międzynarodowych aktów prawnych dotyczących praw człowieka, w szczególności Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 roku, Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 roku oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku,

mając na względzie znaczenie niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako źródła różnorodności kulturowej i gwarancji zrównoważonego rozwoju w rozumieniu Zaleceń UNESCO dotyczących ochrony kultury tradycyjnej i ludowej z 1989 roku, Powszechnej Deklaracji UNESCO o Różnorodności Kulturowej z 2001 roku oraz Deklaracji Stambulskiej z 2002 roku przyjętej przez Trzeci Okrągły Stół Ministrów Kultury,

zważywszy, że istnieje daleko idąca współzależność między niematerialnym dziedzictwem kulturowym a materialnym dziedzictwem kulturowym oraz dziedzictwem naturalnym,

uznając, że procesy globalizacji i przemian społecznych, chociaż tworzą nowe warunki dla dialogu między wspólnotami, powodują, podobnie jak zjawisko nietolerancji, poważne zagrożenie w postaci degradacji, wyginięcia i zniszczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza w przypadku braku środków na jego ochronę,

mając świadomość, że istnieje powszechna wola oraz wspólna troska, aby chronić niematerialne dziedzictwo kulturowe ludzkości,

uznając, że wspólnoty, w szczególności ludy autochtoniczne, grupy oraz, w niektórych przypadkach, pojedyncze osoby, odgrywają znaczącą rolę w tworzeniu, ochronie, utrzymywaniu oraz odtwarzaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przyczyniając się tym samym do wzbogacenia różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności,

dostrzegając daleko idący wpływ działań UNESCO na tworzenie aktów normatywnych mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego, w szczególności Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 roku,

dostrzegając ponadto, że nie istnieje obecnie żaden prawnie obowiązujący wielostronny instrument mający na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

uważając, że istniejące międzynarodowe porozumienia, zalecenia i rezolucje dotyczące dziedzictwa kulturowego i naturalnego powinny

zostać efektywnie wzbogacone i uzupełnione o nowe zapisy dotyczące niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

mając na względzie potrzebę budowania, zwłaszcza wśród młodszych pokoleń, większej świadomości, że niematerialne dziedzictwo kulturowe i jego ochrona mają istotne znaczenie,

zważywszy, że społeczność międzynarodowa powinna uczestniczyć, wspólnie z Państwami – Stronami niniejszej Konwencji, w ochronie tego dziedzictwa w duchu współpracy i wzajemnej pomocy,

przypominając programy UNESCO dotyczące niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności Proklamację Arcydział Ustnego i Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości,

mając na względzie nieocenioną rolę niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako czynnika zbliżenia, wymiany i wzajemnego zrozumienia między ludźmi,

przyjmuje niniejszą Konwencję w dniu siedemnastym października 2003 roku.

Preambuła odnosi się do wielu newralgicznych kwestii wpływających na współczesną dyskusję nad stanem zachowania, jak i podtrzymywania niematerialnego dziedzictwa kulturowego⁵⁹¹. Należą do nich:

- a) kwestia relacji tego aspektu dziedzictwa z prawami człowieka;
- b) relacja z koncepcją różnorodności kulturowej i zrównoważonego rozwoju;
- c) relacja z dziedzictwem materialnym (kulturalnym i naturalnym), chronionym na mocy konwencji z 1972 r., jak również między tymi konwencjami;
- d) rola globalizacji i jej wpływu na niematerialne dziedzictwo kulturowe;
- e) problem uniwersalności niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- f) rola konwencji z 2003 r. w zachowaniu dziedzictwa kulturowego ludów tubylczych.

⁵⁹¹ Preambuła została opracowana przez Restricted Drafting Group na jej posiedzeniach w marcu i czerwcu 2002 roku w siedzibie UNESCO w Paryżu, podczas których opracowano *First Preliminary Draft of an International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Paris 26 July 2002*, Doc. CLT-2002/CONF.203/3.

Ad a) Konwencja z 2003 r. jako pierwsza z omawianych konwencji UNESCO w dziedzinie kultury odwołuje się bezpośrednio i wprost w preambule do międzynarodowych praw człowieka i aktów je konstytuujących⁵⁹². Jest to istotna zmiana w dotychczasowym sposobie analizowania i myślenia o dziedzictwie kulturowym oraz dobrach kultury, wskazująca na szeroki kontekst praw kulturalnych, w którego ramach znajdują się pojęcia dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury⁵⁹³. Sprawa ta ma niebagatelne znaczenie w związku z kształtującym się obecnie nowym podejściem w dziedzinie prawnomiędzynarodowej ochrony dziedzictwa kulturowego, w ramach którego zaczęto się posługiwać zupełnie nowym pojęciem, wskazującym na jego samodzielny charakter: heritologia. Wprowadzone przez Tomislava Šolę, chorwackiego muzeologa i kuratora w 1982 r., wskazuje na odejście od „muzeocentrycznego”, *de facto* „obiektocentrycznego”, myślenia o dziedzictwie jako o zabytkach, które można zamknąć w muzeum jako rzecz przynależną przeszłości, i wyczuła na społeczny, terażniejszy, holistyczny i wielowymiarowy kontekst, w jakim powinno się dzisiaj myśleć o dziedzictwie kulturowym i je badać⁵⁹⁴. Silvia Borelli i Federico Lenzerini nazywają z kolei ten proces „humanizowaniem” międzynarodowego prawa dziedzictwa kulturowego⁵⁹⁵. Konwencja z 2003 r. jest wcieleniem w przepisy prawa międzynarodowego tego nowego sposobu myślenia o dziedzictwie. Jest wyraźnym sygnałem, że nastąpiło przejście od myślenia w kategoriach elementu: „dobro kultury” (konwencja z 1954 r. wraz z dwoma protokołami dodatkowymi, konwen-

⁵⁹² Ta część preambuły została znacznie rozwinięta i uszczegółowiona w stosunku do pierwszej, roboczej wersji tekstu konwencji. Por. *ibidem*.

⁵⁹³ Przyjęta po niej Konwencja z 2005 r. w swojej preambule także już – wzorem swojej „poprzedniczki” – wprowadza to odniesienie, jednak nieco mniej szczegółowo: „uroczyście podkreślając wagę różnorodności kulturowej dla pełnej realizacji praw człowieka i podstawowych wolności głoszonych w Powszechnej deklaracji praw człowieka oraz w innych powszechnie uznawanych aktach”. Por. komentarz do konwencji z 2005 r.

⁵⁹⁴ T. Šola, *A Contribution to a Possible Definition of Museology*, Zagreb 1982, por. http://heritology.com/A_contribution_to_a_possible_definition_of_Museology_-_by_Tomislav_Sola.pdf (dostęp 02.09.2013). Przejawem zyskiwania na znaczeniu tego pojęcia także na gruncie polskim jest chociażby wprowadzenie przez Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie serii wydawniczej heritologia.

⁵⁹⁵ S. Borelli, F. Lenzerini, *Foreword (w:) Cultural Heritage, Cultural Rights, Cultural Diversity: New Developments in International Law*, red. S. Borelli, F. Lenzerini, New York 2012, s. ix.

cja z 1970 r.) do całościowo rozumianego „dziedzictwa” (łącznie odczytywane: konwencja z 1972 r., konwencja z 2001 r., konwencja z 2003 r., konwencja z 2005 r.), a wreszcie do systemowo traktowanej „kultury”. Ramę dla odczytywania prawnomiędzynarodowej ochrony kultury stanowią z jednej strony prawa kulturalne⁵⁹⁶, jak m.in. prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym, korzystania ze sztuki i postępu nauki (Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r., art. 27 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r.), z drugiej zaś koncepcja różnorodności kulturowej (konwencja z 2005 r.)⁵⁹⁷.

Zwracając uwagę na nowe podejście w ochronie dziedzictwa kulturowego, należy jednak zauważyć, że z perspektywy różnych tubylczych kultur z krajów pozaeuropejskich poddanie w konwencji niematerialnego dziedzictwa kulturowego reżimowi praw człowieka może wydać się problematyczne⁵⁹⁸. Tworzy to bowiem wyraźny podział na dziedzictwo zgodne z prawami człowieka i dziedzictwo z nim niezgodne. W efekcie mamy do czynienia z cenzurą kultury i dziedzictwa kulturowego społeczności, których niektóre rytuały stoją w sprzeczności z zachodnią wykładnią praw człowieka lub też balansują na cienkiej granicy dopuszczalności. Pomijając brak zadowalającego rozwiązania tego problemu, konwencja nie precyzuje nawet, z jakimi dokładnie instrumentami w dziedzinie praw człowieka miałyby ono być zgodne ani jaki organ miałby weryfikować zgodność z prawami człowieka lub jej brak i tym samym dokonywać wykładni tych praw. Kwestia uniwersalności praw człowieka jest współcześnie ponownie szeroko dyskutowana w stosunkach międzynarodowych

⁵⁹⁶ Szerzej na ten temat: J. Symonides, *Prawa kulturalne – niedoceniana kategoria praw człowieka*, (w:) *Prawo międzynarodowe – teraźniejszość, perspektywy, dylematy, Księga Jubileuszowa Profesora Zdzisława Galickiego*, red. E. Mikos-Skuza, K. Myszone-Kostrzewa, J. Poczubut, Warszawa 2013, s. 265–291; J. Symonides, *The Implemation of Cultural Rights by the International Community*, *Gazette*, 1998, vol. 60, s. 7–25.

⁵⁹⁷ Por. także: H. Schreiber, *Niematerialne dziedzictwo kulturowe – brakujące ogniwo...* O współczesnym przenikaniu się koncepcji praw człowieka, dziedzictwa kulturowego i różnorodności kulturowej piszą również autorzy książek zbiorowych *Cultural Diversity, Heritage and Human Rights*, red. M. Langfield, W. Logan, M. N. Craith, London and New York 2010, oraz *Cultural Heritage, Cultural Rights, Cultural Diversity...*, red. S. Borelli, F. Lenzerini, New York 2012.

⁵⁹⁸ Art. 2 ust. 1 zdanie trzecie: „Dla celów niniejszej Konwencji, uznawane będzie wyłącznie takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które pozostaje w zgodzie z istniejącymi instrumentami w dziedzinie międzynarodowych praw człowieka (...)”.

i prawie międzynarodowym⁵⁹⁹ oraz w samej antropologii kultury w kontekście relatywizmu kulturowego⁶⁰⁰.

Ad b) Ochrona dziedzictwa niematerialnego jest istotnym elementem zachowania różnorodności kulturowej. Pojęcie różnorodności kulturowej zostało zdefiniowane na forum UNESCO i przyjęte jako wytyczna polityki kulturalnej na wszystkich szczeblach. Najważniejszymi dokumentami odnoszącymi się do tego zagadnienia są obecnie Powszechna deklaracja UNESCO o różnorodności kulturowej, przyjęta przez Konferencję Generalną UNESCO na jej 31. sesji w 2001 r.⁶⁰¹ oraz konwencja z 2005 r. Podstawowymi dokumentami, na których oparto się podczas prac przygotowawczych, były raport Światowej Komisji Kultury i Rozwoju *Our Creative Diversity*⁶⁰² oraz plan działania przyjęty przez Międzyrządową Konferencję UNESCO nt. polityk kulturalnych na rzecz rozwoju (Sztokholm, 1998 r.)⁶⁰³. Pozytywny wpływ niematerialnego dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-ekonomiczny krajów rozwijających się stał się koronnym argumentem na rzecz wzmocnienia ochrony tego dziedzictwa⁶⁰⁴. Podkreślano też jego związek z koncepcją zrównoważonego rozwoju, co zostało potwierdzone w tekście końcowym trzeciej debaty Okrągłego Stołu Ministrów Kultury zwanej deklaracją z Istanbułu z dnia 17 września 2002 r.⁶⁰⁵:

⁵⁹⁹ Z polskich najnowszych publikacji w tej dziedzinie zob. np. G. Michałowska, *Kulturowe uwarunkowania praw człowieka*, St. Międz.-IR 2008, nr 1–2; A. Bieńczyk-Missala, *Kulturowe uwarunkowania tworzenia i przestrzegania uniwersalnych praw człowieka* (w:) *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, red. H. Schreiber, G. Michałowska, t. 1, *Zwrot kulturowy*, Warszawa 2013, s. 214–230.

⁶⁰⁰ Z najnowszych publikacji w polskiej literaturze przedmiotu zob. np. P.J. Fereński, *O pochodzeniu idei. Relatywizm w amerykańskiej antropologii kulturowej*, Wrocław 2012.

⁶⁰¹ Polskie tłumaczenie robocze deklaracji, opracowane przez Polski Komitet ds. UNESCO, jest dostępne na stronie: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Dekl_o_roznorodnosci.pdf (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶⁰² *Our Creative Diversity: Report of the World Commission on Culture and Development*, Paris 1995. Skrócona wersja publikacji jest dostępna na stronie: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001055/105586e.pdf> (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶⁰³ *Action Plan on Cultural Policies for Development adopted in by the Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development, Stockholm, Sweden, 2 April 1998*, dokument dostępny na stronie: <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/cultural.pdf> (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶⁰⁴ J. Blake, *On developing a New International Convention...*, s. 387.

⁶⁰⁵ Third Round Table of Ministers of Culture, *Intangible Cultural Heritage, mirror of cultural diversity* – Istanbul, Turkey 16–17 September 2002, tekst dokumentu dostępny na stronie: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=6209&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 2.09.2013 r.), tłum. H. Schreiber.

„Położenie fundamentów dla prawdziwie zrównoważonego rozwoju wymaga stworzenia zintegrowanej wizji rozwoju opartego na wspieraniu wartości i praktyk związanych z niematerialnym dziedzictwem kulturowym. Tak jak różnorodność kulturowa, która z niego wyrasta, niematerialne dziedzictwo kulturowe jest gwarancją dla zrównoważonego rozwoju i pokoju”.

Deklaracja z Istambułu uznaje wszystkie przejawy niematerialnego dziedzictwa kulturowego za jedno z podstawowych źródeł różnorodności kulturowej. Odzwierciedlał to zresztą tytuł spotkania ministrów: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe – źródło różnorodności kulturowej”. W tekście deklaracji znalazł się także pkt 7 ppkt viii, potwierdzający konieczność stworzenia konwencji międzynarodowej, której podstawowym celem byłyby ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Podkreślono także konieczność zwrócenia uwagi na „dynamiczny związek” (*dynamic link*) materialnego i niematerialnego dziedzictwa oraz ich wzajemne oddziaływanie.

Należy w tym miejscu także zdefiniować, co rozumie się pod pojęciem rozwoju zrównoważonego (*sustainable development*). Do kluczowych elementów jego definicji należą:

- 1) konieczność uwzględnienia potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń;
- 2) zaakceptowanie ograniczeń w ich zaspokajaniu, m.in. w eksploatacji zasobów naturalnych;
- 3) przyjęcie zasady sprawiedliwości międzypokoleniowej w podziale praw i obowiązków;
- 4) zintegrowane podejście do zagadnień środowiska i rozwoju⁶⁰⁶.

Dyskusje towarzyszące opracowywaniu Powszechnej deklaracji UNESCO o różnorodności kulturowej odzwierciedlały kontrowersje rysujące się na forum Światowej Organizacji Handlu (World Trade Organization – WTO)⁶⁰⁷ oraz w gremiach europejskich. Podłożem sporu

⁶⁰⁶ M. Kenig-Witkowska, *Koncepcja „sustainable development” w prawie międzynarodowym*, PiP 1998, nr 8, s. 47. Na Światowym Szczycie Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu w 2002 r. została przyjęta deklaracja w sprawie zrównoważonego rozwoju, podkreślająca znaczenie w tej dziedzinie ludów tubylczych. Tekst deklaracji jest dostępny na stronie: <http://www.un-documents.net/jburgdec.htm> (dostęp: 2.09.2103 r.).

⁶⁰⁷ Obwieszczenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 12 lutego 1996 r. w sprawie publikacji załączników do porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO). Przy WTO powołano Radę ds. handlowych aspektów praw własności intelektualnej. Polska jest stroną Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (załącznik do Dz. U. z 1996 r. Nr 32, poz. 143).

jest sprawa modelu kultury i form wspierania rozwoju własnej kultury, a także czerpane z niej zyski ekonomiczne. W przypadku dziedzictwa niematerialnego chodzi o zyski, których źródłem są np. muzyka ludowa czy medycyna tradycyjna. Na to wszystko nakładają się także problemy ochrony własności intelektualnej, należące do kompetencji Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (World Intellectual Property Organization – WIPO)⁶⁰⁸.

Po raz pierwszy właśnie w deklaracji o różnorodności kulturowej uznano różnorodność kulturową za wspólne dziedzictwo ludzkości, a jej ochronę za etyczny imperatyw nierozdzielnie związany z szacunkiem dla godności człowieka. Wynikiem debat było zgłoszenie Dyrektorowi Generalnemu propozycji zorganizowania międzynarodowych konsultacji z WIPO, WTO oraz Konferencją Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD) w sprawie zredagowania nowej konwencji. W październiku 2004 r. rozpoczęto prace przygotowawcze nad konwencją w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (konwencja z 2005 r.)⁶⁰⁹.

Wpływ deklaracji o różnorodności kulturowej na prace przygotowawcze nad konwencją z 2003 r. jest wyraźny. W zaleceniach przyjętych przez ekspertów w Rio de Janeiro w styczniu 2002 r., pojawia się stwierdzenie, że przyszła konwencja powinna być postrzegana jako istotny wkład w implementację deklaracji oraz że postanowienia tam zawarte muszą być brane pod uwagę przy redagowaniu tekstu konwencji⁶¹⁰.

Ad c) Zarówno z preambuły, jak i z przepisów konwencji z 2003 r. wprost wynika, że nie można już dzisiaj rozdzielać zakresów ochrony

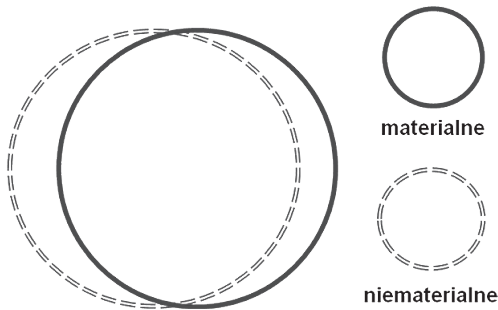
⁶⁰⁸ Dokument opracowany przez Polski Komitet ds. UNESCO w lipcu 2002 r. (maszynopis).

⁶⁰⁹ *Draft International Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Contents and Artistic Expressions*, CLT/CPD/2004/CONF-201/2, Paris 2004, dokument dostępny na stronie: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001356/135649e.pdf> (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶¹⁰ *International Meeting of Experts, Intangible Cultural Heritage: priority domains for an International Convention, Rio de Janeiro, Brazil, 22–24 January 2002, Recommendations* (w:) *UNESCO Executive Board, Hundred and sixty-fourth Session, Item 3.5.2 of the provisional agenda: Progress report on the preparation of an international convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*, 164 EX/19, Annex, dokument dostępny na stronie: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001256/125679e.pdf> (dostęp: 2.09.2013 r.).

dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Pamiętać należy choćby, że przedmiot ochrony definiowany jest jako „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego” (art. 2 ust. 1 konwencji z 2003 r.). Od właściwego zachowania elementów materialnego dziedzictwa zależy przetrwanie elementów dziedzictwa niematerialnego. I odwrotnie: materialne elementy nie powstałyby bez kontekstu, jaki zapewnia im dziedzictwo niematerialne, czyli – używając języka konwencji – przekaz z pokolenia na pokolenie, stałe odtwarzanie przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływanie przyrody i ich historią, zapewniające im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniające się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności (por. art. 2 ust. 1 konwencji z 2003 r.).

Rysunek 5. Relacje między materialnym i niematerialnym aspektem dziedzictwa kulturowego

Źródło: opracowanie własne.

Ad d) Zjawisko globalizacji powoduje, że kultury dysponujące lepszymi środkami technicznymi i większymi zasobami finansowymi dominują coraz bardziej, spychając na margines kultury mniejszości etnicznych czy nawet te mniej ekspansywne i przez to mniej znane w świecie. Jak zauważa Janusz Symonides: „Niebezpieczeństwo, jakie

niesie globalizacja dla zachowania tożsamości kulturowej, wywołało silną opozycję w krajach rozwijających się, gdzie globalizacja kulturalna jest uważana za próbę narzucania przez kraje rozwinięte obcych wzorców. Kultura popularna Zachodu znalazła się w czołowiec debatach kulturowych o globalizacji. Należy dodać, że w również wielu krajach Europy globalizacja kulturalna jest postrzegana jako amerykanizacja ich kultur, co związane jest przede wszystkim z ekspansją języka angielskiego oraz wpływem amerykańskiej kultury, nauki i technologii⁶¹¹. Jednocześnie, obok uniwersalizacji często utożsamianej z amerykanizacją kultury bądź wręcz z imperializmem kulturowym⁶¹², współczesna globalizacja wywołuje także procesy odwrotne: poprzez towarzyszącą jej demokratyzację dostępu do informacji i komunikacji elektronicznej mamy niespotykaną dotychczas możliwość poznawania różnorodności kulturowej świata i brania udziału, za pośrednictwem chociażby portali społecznościowych, ale też masowej turystyki⁶¹³, w akcjach na rzecz ochrony kultury najbardziej oddalonych i najmniej – wydawałoby się – dostępnych grup społecznych. Przykładem tego, jak można wykorzystać narzędzia i instrumenty, które przyniosła ze sobą globalizacja, jest los ludów tubylczych, które z pominięciem poziomu państw zawalczyły o swoje prawa na forum międzynarodowym, doprowadzając do utworzenia w 2000 r. w ramach ONZ Stałego Forum ds. Tubylczych (United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues) i ostatecznie do przyjęcia przez państwa Deklaracji praw ludów tubylczych w 2007 r. (zob. poniżej)

Ad e) Niematerialne dziedzictwo kulturowe niewątpliwie jest nieodłączną częścią całościowo rozumianego dziedzictwa kulturowego. Jednakże jego specyfika powoduje, że teoretyczne zakwalifikowanie go jako części „światowego dziedzictwa ludzkości” (*universal heritage of humanity*) napotyka liczne sprzeczności. W literaturze podnosi się istnienie we-

⁶¹¹ J. Symonides, *Rola i znaczenie praw kulturalnych w ochronie mniejszości i ludów tubylczych* (w:) *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, t. 2, *Pułapki kultury*, red. G. Michałowska, J. Nakonieczna, H. Schreiber, Warszawa 2014 (w druku).

⁶¹² A. Fijałkowska, *Imperializm kulturowy* (w:) *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, t. 1. *Zwrot kulturowy*, red. H. Schreiber, G. Michałowska, Warszawa 2013.

⁶¹³ Szerzej: N.B. Salazar, *The globalization of heritage through tourism: balancing standardization and differentiation* (w:) *Heritage and Globalization*, red. S. Labadi, C. Long, New York 2010, s. 130 i n.

wewnętrznej sprzeczności w podejściu uniwersalistycznym, przy którym jednocześnie uznaje się szczególny interes państwa, narodu lub grupy względem konkretnego elementu dziedzictwa kulturowego⁶¹⁴. Jeden z badaczy zauważa: „Zbyt wiele wymaga się od dziedzictwa. Na jednym oddechu zalecamy, by wspólnie dzielić się i chronić dziedzictwo narodowe, regionalne i etniczne oraz globalne. Zapominamy, że te cele zazwyczaj nie dają się pogodzić”⁶¹⁵.

Trudno jest uznać niematerialne dziedzictwo kulturowe za „dziedzictwo światowe” (uniwersalne, powszechne, ogólne – *universal heritage*), ponieważ jego istotą i celem jest zachowanie tożsamości określonych grup, ludów czy społeczności w kontakcie z innymi kulturami. W preambule zalecenia dotyczącego ochrony kultury tradycyjnej i folkloru z 1989 r. (poprzedzającego przyjęcie konwencji z 2003 r.) przyjmuje się, że „folklor tworzy część światowego dziedzictwa kulturowego oraz jest silnym środkiem łączącym różne ludy i grupy społeczne, zapewniającym im ich kulturową tożsamość”⁶¹⁶ – również tutaj sprzeczność jest widoczna.

Wśród głosów krytycznych pojawia się także argument natury praktycznej: zaliczenie niematerialnego dziedzictwa kulturowego do światowego dziedzictwa kulturowego może służyć jako usprawiedliwienie dla takich działań, jak np. eksploatawanie wiedzy tradycyjnej bez zgody jej depozytariuszy – w końcu jako światowe dziedzictwo kulturowe należy ona do wszystkich. Społeczności lokalne i tubylcze z dużą nieufnością podchodzą do tych prób, widząc w nich nową formę kolonizacji ich dziedzictwa⁶¹⁷.

Mimo tych zastrzeżeń trudno pozostawić dziedzictwo niematerialne poza koncepcją „światowego dziedzictwa ludzkości”. Jest to podkreślenie jego olbrzymiej wagi i konieczności jego ochrony. Oczywiście takie ujęcie należy stosować z dużą ostrożnością, jednakże określenia „globalne” i „lokalne” można współcześnie uznać za dwie strony tego samego medalu. Podejście uniwersalistyczne w zakresie ochrony może okazać się

⁶¹⁴ J. Blake, *Developing a New Standard-setting Instrument...*, s. 12.

⁶¹⁵ D. Lowenthal, *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, Viking UK 1997, s. 227.

⁶¹⁶ Tłum. H. Schreiber.

⁶¹⁷ J. Blake, *Developing a New Standard-setting Instrument...*, s. 13.

konieczne właśnie dla chronienia tego dziedzictwa przed kulturą i ekonomią globalną, które mu zagrażają, oraz niezbędne także tam, gdzie zawiedzie samo państwo.

Podczas prac nad konwencją wybrano rozwiązanie kompromisowe: zamiast wspominać o *universal heritage of humanity* w preambule wspomniano jedynie o *universal will* i użyto określenia: „powszechna wola oraz wspólna troska, aby chronić niematerialne dziedzictwo kulturowe ludzkości”.

Ad f) Znaczenie dziedzictwa kulturowego ludów tubylczych dla zachowania różnorodności kulturowej i niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest bezdyskusyjne⁶¹⁸.

W 1995 r. Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ (The Economic and Social Council – ECOSOC) przyjęła zasady i wytyczne ochrony dziedzictwa ludów autochtonicznych⁶¹⁹. Zasada pierwsza stanowi: „Skuteczna ochrona dziedzictwa ludów autochtonicznych całego świata przynosi korzyść całej ludzkości. Jego różnorodność jest niezbędna dla możliwości przystosowania, zrównoważonego rozwoju oraz działalności twórczej całego rodzaju ludzkiego”. Kolejne zasady stanowią m.in., że ochrona, aby była skuteczna, musi opierać się przede wszystkim na zasadzie samostanowienia (zasada 2), że to ludy autochtoniczne są źródłem, strażnikami oraz interpretatorami swojego dziedzictwa (zasada 3), że w celu chronienia własnego dziedzictwa to ludy autochtoniczne muszą mieć kontrolę nad badaniami, które ich dotyczą (zasada 8). Szczególnie ważna jest zasada 5, potwierdzająca uznanie trudnej do zaakceptowania do tej pory koncepcji praw zbiorowych: „Własność ludów autochtonicznych oraz opieka nad ich dziedzictwem ma charakter zbiorowy, trwały i niezbywalny, lub taki jaki wynika ze zwyczajów, reguł i zasad poszczególnych ludów”.

Wytyczne nr 12–14 zawierają definicje odnoszące się bezpośrednio do dziedzictwa: „12. Dziedzictwo ludów autochtonicznych ma charakter

⁶¹⁸ Szerzej H. Schreiber, *Międzynarodowa ochrona kultury i dziedzictwa kulturowego ludów tubylczych*, St. Międz.-IR 2007, t. 35, nr 1–2.

⁶¹⁹ E.-I. Daes, *Principles and Guidelines for the Protection of the Heritage of Indigenous Peoples, Annex of the Final Report of the Special Rapporteur on the study of the protection of the cultural and intellectual property of indigenous peoples*, E/CN.4/Sub.2/1995/26, Annex 1, 21 June 1995. Tłum. H. Schreiber. <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridocda.nsf/0/c6646bc7fe89406f802566c0005cd3f0?Opendocument> (dostęp: 2.09.2013 r.). Tłum. H. Schreiber.

zbiorowy i składa się ze wszystkich obiektów, miejsc oraz wiedzy, włączając w to języki, których istota lub użycie przekazywane są z pokolenia na pokolenie, i które uznaje się za związane z poszczególnymi ludami lub terenami, na których są one w tradycyjnym użyciu. Dziedzictwo ludów autochtonicznych zawiera także obiekty, miejsca, wiedzę oraz twórczość literacką lub artystyczną tych ludów, która może zostać stworzona lub odkryta na nowo w przyszłości na podstawie istniejącego dziedzictwa⁶²⁰.

13. Dziedzictwo ludów autochtonicznych zawiera wszystkie ruchome dobra kultury, tak jak zdefiniowane one zostały w odpowiednich konwencjach UNESCO; wszelką twórczość literacką i artystyczną taką jak muzyka, taniec, pieśni, obrzędy, symbole i wzory, prozę i poezję oraz wszystkie formy dokumentacji dotyczącej lub tworzonej przez ludy autochtoniczne; wszelką wiedzę naukową, rolniczą, techniczną, medyczną, odnoszącą się do różnorodności biologicznej a także ekologiczną, włączając w to innowacje oparte na tej wiedzy, roślinach uprawnych, środkach leczniczych, lekach oraz użyciu flory i fauny; szczątki ludzkie; nieruchome dobra kultury takie jak miejsca sakralne o znaczeniu kulturowym, przyrodniczym i historycznym oraz cmentarze.

14. Każdy element kulturowego dziedzictwa ludów autochtonicznych ma właściciela, którym może być cały lud, rodzina lub klan, związek lub społeczność, albo jednostki, które zostały specjalnie nauczone lub wprowadzone w rolę strażnika tego dziedzictwa. Właściciel dziedzictwa wyznaczany jest zgodnie ze zwyczajami, prawami i praktykami ludów autochtonicznych”.

Definicja dziedzictwa kulturowego ludów autochtonicznych jest zatem jeszcze szersza niż definicja niematerialnego dziedzictwa kulturowego. To, czego nie udało się włączyć ze względu na zaistniałe kontrowersje i sprzeczności do definicji niematerialnego dziedzictwa kulturowego – tj. języki czy szczątki ludzkie – znalazło się w definicji dziedzictwa kulturowego ludów tubylczych (*Indigenous Peoples Cultural Heritage – IPCH*). De-

⁶²⁰ Definicja ta jest bardzo bliska definicji autochtonicznej własności intelektualnej i kulturowej skonstruowanej przez australijską autochtonkę i prawniczkę Terri Janke w słynnym raporcie *Our Culture: Our Future* z 1997 r., publikacja dostępna na stronie: <http://www.frankellawyers.com.au/media/report/culture.pdf> (dostęp: 2.09.2013 r.). Oba raporty, T. Janke oraz E.-I. Daes, powstały w tym samym czasie (lata 1995–1997).

finicja ta jest poszerzona także o „wszystkie ruchome dobra kultury, tak jak zdefiniowane one zostały w odpowiednich konwencjach UNESCO” oraz „wszystkie formy dokumentacji dotyczącej lub tworzonej przez ludy autochtoniczne”. Definicja IPCH nie tylko odnosi się do przeszłości, ale także podkreśla rozwój dziedzictwa i podtrzymywanie go w przyszłości, gwarantując jego ochronę *in spe*: „Dziedzictwo ludów autochtonicznych zawiera także obiekty, miejsca, wiedzę oraz twórczość literacką lub artystyczną tych ludów, która może zostać stworzona lub odkryta na nowo w przyszłości na podstawie istniejącego dziedzictwa”⁶²¹.

Podsumowując, należy stwierdzić, że znaczna część dziedzictwa ludów autochtonicznych należy do niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jednakże spora jego część nie ma związku z dziedzictwem autochtonicznym. Problemy towarzyszące opracowywaniu wszelkich aktów międzynarodowych dotyczących ludów autochtonicznych i ich dziedzictwa (prace na forum ILO czy ECOSOC) uświadomiły twórcom konwencji z 2003 r., że bezpośrednie odniesienie do tego dziedzictwa w tekście konwencji spowoduje kolejne trudności w opracowywaniu definicji przedmiotu ochrony. Dość powszechnie zaakceptowano propozycję, by jedynie wspomniana została konieczność ochrony tego dziedzictwa jako jednego z elementów (aczkolwiek bardzo istotnego) szerokiej definicji niematerialnego dziedzictwa kulturowego, co wydawało się bezpieczniejsze niż tworzenie z tego dziedzictwa osobnej kategorii⁶²². Bezpośrednie odniesienie do tego dziedzictwa znalazło się zatem jedynie w preambule konwencji. W art. 2 niejako „ukryto” je pod ogólniejszym pojęciem społeczności i grup, nie wspominając już, jak zostało to uczynione w preambule, ani w tym artykule, ani w żadnym innym, o tym, że należą do nich „w szczególności ludy autochtoniczne”.

Oczywiście takie połowiczne rozwiązanie sprawy powoduje konieczność zająć się nią przez UNESCO raz jeszcze w przyszłości. Z pewnością

⁶²¹ Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Fifty-second session, Item 7 of the provisional agenda, *Human rights of indigenous peoples, Report of the seminar on the draft principles and guidelines for the protection of the heritage of indigenous peoples* (Geneva, 28 February – 1 March 2000), Chairperson-Rapporteur: Mrs. Erica-Irene Daes, UN doc. E/CN.4/Sub.2/2000/26, 19 June 2000.

⁶²² Por. J. Blake, *On Developing a New International Convention...*, s. 401.

cią wyzwaniem w tym kontekście jest więc stworzenie właściwych relacji i procedur współdziałania między tymi, komplementarnymi przecież, dziedzinami. Taką drogą częściowo stało się wypracowanie Deklaracji praw ludów tubylczych, przyjętej dnia 13 września 2007 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ⁶²³.

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1 – Cele Konwencji

Cele niniejszej Konwencji są następujące:

- a) ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego,**
- b) zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek,**
- c) wzrost, na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane,**
- d) zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy.**

1. Artykuł 1 wymienia cele przyświecające konwencji. Podstawowym celem jest wymieniona w lit. a ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Przepis ten musi być czytany łącznie z art. 2 ust. 3 konwencji, który definiuje pojęcie ochrony w rozumieniu konwencji. Wskazuje on na katalog działań, które dane państwo-strona konwencji zobowiązuje się podjąć wraz z jej ratyfikacją.

2. Wszystkie wskazane cele w art. 1 konwencji są możliwe do realizacji wyłącznie w ścisłej współpracy z zainteresowanymi grupami-depozytariuszami niematerialnego dziedzictwa kulturowego (NDZK), do czego bezpośrednio zobowiązuje konwencja w art. 15. Oznacza to obowiązek współdziałania państwa z różnymi grupami, instytucjami i podmiotami w zakresie wdrażania konwencji, jak również – w praktyce – konieczność

⁶²³ *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, deklaracja przyjęta rezolucją 61/295 przez Zgromadzenie Ogólne dnia 13 września 2007 r., dokument dostępny na stronie: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf (dostęp: 2.09.2013 r.).

stworzenia elastycznego i możliwie najmniej uciążliwego formalnie systemu ochrony, który wykorzystywałby struktury już istniejące w terenie i wspierałby instytucjonalnie działalność osób znanych ze swojej kompetencji i zaangażowania w ochronę NDZK.

3. Bezpośrednie odniesienie w art. 1 lit. c do potrzeby wzrostu, na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienia, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane, stanowi istotne uzupełnienie modelu konwencji, który ukształtowany został na podstawie konwencji z 1972 r. Podnoszenie świadomości znaczenia wartości tego dziedzictwa ma przebiegać równoległe na trzech poziomach – lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Podnoszenie świadomości na żadnym poziomie nie będzie efektywne, jeżeli nie będzie mu towarzyszyć działanie na pozostałych poziomach⁶²⁴.

4. Wdrażanie konwencji we wszystkich ratyfikujących ją krajach przebiega według odmiennych wzorów, wynikających ze specyfiki przedmiotu ochrony – niematerialnego dziedzictwa kulturowego – i jego ogromnego zróżnicowania. Mimo że sama konwencja nakłada na państwa pewne ograniczenia i wymagania, pozostawia jednak dużą swobodę w zakresie osiągnięcia jej celów. Przyjęte w 2008 r. i zmieniane sukcesywnie w latach 2010 i 2012 dyrektywy operacyjne uszczegółwiają funkcjonowanie systemu ochrony NDZK przede wszystkim na międzynarodowym poziomie, pozostawiając system ochrony krajowej w gestii państw-stron konwencji⁶²⁵.

Artykuł 2 – Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji:

1. „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi in-

⁶²⁴ J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention...*, s. 30.

⁶²⁵ *Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, adopted by the General Assembly of the States Parties to the Convention at its second ordinary session (Paris, France, 16 to 19 June 2008), amended at its third session (Paris, France, 22 to 24 June 2010) and at its fourth session (Paris, France, 4 to 8 June 2012), dokument dostępny na stronie: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00026> (dostęp: 2.09.2013 r.).

strumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.

2. „Niematerialne dziedzictwo kulturowe”, w rozumieniu ustępu 1, przejawia się między innymi w następujących dziedzinach:

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) sztuki widowiskowe;
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

3. „Ochrona” oznacza środki mające na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności poprzez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

4. „Państwa – Strony” oznaczają Państwa związane Konwencją i w których wzajemnych stosunkach jest ona obowiązująca.

5. Konwencja niniejsza obowiązuje również *mutatis mutandis* na terytoriach, o których mowa w Artykule 33, które to terytoria stają się Stronami Konwencji na warunkach określonych w tym Artykule. Określenie „Państwa – Strony” obejmuje w tym zakresie także takie terytoria.

1. Przyjęcie definicji tego, czym jest niematerialne dziedzictwo kulturowe, było największym wyzwaniem dla zespołu opracowującego tekst

konwencji. Stworzenie definicji, która byłaby na tyle szeroka, aby nie pozostały poza nią istotne elementy, a jednocześnie na tyle wąska, by była przydatna do celów konwencji i przy tym wszystkim jeszcze nie wzbudziła sprzeciwów i kontrowersji, wydawało się początkowo niemożliwe. Podczas końcowych prac nad definicją oparto się przede wszystkim na definicji przyjętej podczas Międzynarodowej Debaty Okrągłego Stołu w Turynie (14–17 marca 2001 r.)⁶²⁶.

Debata rozpoczęła się jednak dużo wcześniej i była jednym z podstawowych czynników, które spowodowały ostatecznie przyjęcie nowego aktu prawa międzynarodowego dotyczącego ochrony „niematerialnego dziedzictwa kulturowego”. Jednak nie mniej ważnym powodem przyjęcia nowej konwencji z nowym, dotychczas mało znanym pojęciem, były negatywne konotacje związane z określaniem tej części dziedzictwa mianem „folkloru”. Związane jest to z dość rozpowszechnionym (mającym swe korzenie w XIX w.) uznawaniem folkloru za kulturę niższą. Dzieje się tak również ze względu na komercyjny kontekst, w jakim pojawia się stale pojęcie folkloru. W wielu krajach pozaeuropejskich niechętnie nastawienie pogłębia to, że wiele obiektów folkloru tworzonych jest w określony, tradycyjny sposób, a nierzadko dopuszczone są do tego procesu tylko wybrane osoby. Imitowanie i wypaczanie oryginalnych wzorów i technik uderza więc nie tylko w interesy ekonomiczne, ale bardzo często stanowi obrazę wierzeń i tradycji określonej społeczności⁶²⁷. Podczas wspomnianej już konferencji w Waszyngto-

⁶²⁶ Opracowanie takiej definicji zostało zalecone przez Dyrektora Generalnego UNESCO na wcześniejszym spotkaniu ekspertów: *Address by Mr Koïchiro Matsuura at the meeting of experts on the preliminary draft of the International Convention for the Safeguarding Intangible Heritage*, DG/2002/26, s. 2. Definicja z Turynu za „niematerialne dziedzictwo kulturowe” uznaje: „people’s learned processes along with the knowledge, skills and creativity that inform and are developed by them, the products they create, their resources, spaces and other aspects of social and natural context necessary to their sustainability; these processes provide living communities with a sense of community with previous generations and are important to cultural identity, as well as to the safeguarding of cultural diversity and creativity of humanity” – cyt. za *Action plan for the safeguarding of the intangible cultural heritage as approved by the international experts on the occasion of the International Round Table on „Intangible Cultural Heritage – Working Definitions” organized by UNESCO in Piedmont, Italy, from 14 to 17 March 2001*, dokument dostępny na stronie: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/05220-EN.pdf> (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶²⁷ Por. także A. Lucas-Schloetter, *Folklore (w:) Indigenous Heritage and Intellectual Property: Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*, red. S. von Lewinski, Den Haag 2004, s. 259 i n.

nie w 1999 r. przedstawiciele ludów tubylczych stwierdzili nawet, że określenie to ma charakter poniżający: „Pojęcie «folkloru», choć jest prawdziwe dla wielu naszych autochtonicznych kultur, nie może być przez nas zaakceptowane. Nasza kultura to nie «folklor», ale nasze święte normy wplecione w nasz tradycyjny styl życia i w prawne, moralne i kulturowe wartości naszych społeczeństw. To jest nasza kulturowa tożsamość”⁶²⁸.

Dyskusje nad adekwatnością pojęcia folkloru zainicjowane zostały na tej właśnie konferencji poświęconej rewizji zalecenia dotyczącego ochrony kultury tradycyjnej i folkloru z 1989 r. Krytykowano użycie tego słowa na określenie tak szerokiego zakresu dziedzictwa kulturowego, któremu potrzebna jest ochrona. Proponowano inne terminy mające lepiej definiować to dziedzictwo, tj.: „tradycyjne” (*traditional*), „powszechne” (*popular*), „żywe” (*living*), „ustne” (*oral*) czy w końcu „niematerialne” (*intangible*). Pojawiło się nawet określenie „własność kulturowa i intelektualna” (*cultural and intellectual property*), łączone także z przymiotnikiem „autochtoniczna”, „tubylcza” (*indigenous*)⁶²⁹. Warto przyrzeć się temu, jakie konotacje ma każde z wymienionych powyżej pojęć⁶³⁰.

„Tradycyjne” – pojęcie podstawowe w odniesieniu do omawianych tu zagadnień, aczkolwiek może ono sugerować statyczny charakter kultury, która nie ewoluuje i jest pozbawiona dynamizmu; zakłada z góry przywiązanie do przeszłości, której przecież zmienić nie można. Definicja

⁶²⁸ S. Tora, *A Pacific Perspective*, referat wygłoszony na konferencji w Waszyngtonie. Za J. Blake, *Developing a New Standard-setting Instrument...*, s. 7. Tłum. H. Schreiber.

⁶²⁹ Tak np. we wspomnianym słynnym raporcie T. Janke *Our Culture: Our Future. A Report on Australian Indigenous Cultural and Intellectual Property Rights*, w którym po raz pierwszy opisane zostały problemy z ochroną dziedzictwa kulturowego Aborygenów na gruncie prawa własności intelektualnej. T. Janke, prawniczka, która poświęciła się poszukiwaniu wszelkich możliwych form ochrony prawnej dla bezprawnie wykorzystywanego w sposób komercyjny dziedzictwa Aborygenów, jest także autorką raportu *Minding Culture* (Genewa 2003) przygotowanego dla WIPO oraz *Indigenous Cultural Protocols Guides* dla Australia Council. Prowadzi firmę prawniczą na terenie Australii, z której usług w dziedzinie praw własności intelektualnej korzystają tamtejsze ludy tubylcze.

⁶³⁰ Por. J. Blake, *Developing a New Standard-setting Instrument...*, s. 7 i n. Na temat kontrowersji terminologicznych por. także I. MacDonald, *UNESCO – WIPO World Forum on the Protection of Folklore: some reflections and reactions*, Copyright Reporter 1997, Vol. 15, No. 3. Rozważania terminologiczne nie są pozbawione znaczenia. Stworzenie odpowiednich definicji zawsze jest najważniejszym zadaniem legislacyjnym, gdyż ich błędne skonstruowanie ma swoje konsekwencje w złym odczytywaniu całego tekstu i przez to mogłoby nawet doprowadzić do zaprzepaszczenia celu konwencji.

słownikowa podaje jego podwójne znaczenie: obok „dotyczący tradycji, przekazywany z pokolenia na pokolenie”, także „nie wnoszący nic nowego, odbywający się, przebiegający według utartych, ustalonych schematów, szablonów”⁶³¹.

„Powszechny” – pojęcie uznane w niektórych krajach Ameryki Łacińskiej, jego zaletą jest to, że podkreśla ono, że kultura ta nie jest elitarną, „wysoką kulturą”. Sugeruje terazniejszą, miejską kulturę (zwłaszcza gdy weźmie się pod uwagę znaczenie odpowiednika angielskiego – *popular*) i z tego powodu wyłącza użycie go w odniesieniu do starożytnych czy wiejskich form kultury.

„Żywe” – nie jest to oczywiście wystarczające określenie tego dziedzictwa. Jednakże, jako element bardziej rozbudowanej definicji, wskazuje na istotę praktyk i zwyczajów, które przekazywane z pokolenia na pokolenie są ciągle „żywe”. Może też służyć jako przeciwwaga dla założenia, że dziedzictwo kulturowe jest z definicji dziedzictwem „martwym”.

„Ustne” – wiele elementów omawianego dziedzictwa to właśnie ustne formy wyrazu i przekazu. Nie jest to jednak cecha charakteryzująca wszystkie tradycyjne formy kultury.

„Własność kulturowa i intelektualna” – pojęcie to ma służyć ukazaniu relacji między przedmiotem ochrony a kwestiami ekonomicznymi związanymi z jego eksploatacją i kontrolą (w rezultacie będzie też służyć zastosowaniu prawa własności intelektualnej dla jego ochrony). Jednak podczas prac nad konwencją odrzucono proponowany system ochrony *sui generis* opartej na prawie własności intelektualnej ze względu na jego nieprzystawalność do przedmiotu ochrony.

„Niematerialne” – pojęcie to stosowane jest obecnie przez UNESCO, aczkolwiek i ono pozostawia pewne wątpliwości. Na pewno budzić je może także fragment jego definicji słownikowej: „nie dotyczący dóbr ekonomicznych; niemajątkowy, niepieniężny”⁶³².

W ekspertyzie zamówionej na potrzeby prac przygotowawczych nad konwencją z 2003 r. zaproponowane zostało sformułowanie „ustne i tradycyjne dziedzictwo kulturowe” (*oral and traditional cultural heritage*)

⁶³¹ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1978, t. 3, s. 520.

⁶³² *Słownik języka polskiego...*, t. 2, s. 339.

jako najlepiej charakteryzujące omawiane dziedzictwo⁶³³. Ostatecznie zgodzono się jednak, że pomimo pewnych zagrożeń, jakie niesie ze sobą używanie terminu „niematerialne” (zwłaszcza wprowadzanej przez jego użycie dychotomii materialne – niematerialne, która nie odzwierciedla wieloaspektowości i wzajemnego przenikania się tych dwóch elementów dziedzictwa kulturowego), jest ono najbardziej neutralne i nieobarczone negatywnymi konotacjami, a przez to może zostać wypełnione treścią, która zostanie powszechnie zaakceptowana.

Jednocześnie podkreślić należy, że pojęcie folkloru jest tak rozpowszechnione, że trudno jest z niego zrezygnować. Stanowi ono zresztą bardzo ważną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W opracowaniach i raportach wielu organizacji międzynarodowych jest ono stosowane, ale np. w raportach WIPO pojęcie to używane jest zamiennie z pojęciem „tradycyjne przejawy kulturowe” (*traditional cultural expressions*), w celu uniknięcia opisanych powyżej kontrowersji.

2. Doprecyzowaniem definicji wskazanej w art. 2 ust. 1 konwencji z 2003 r. jest wskazanie w art. 2 ust. 2 możliwych przejawów NDZK. Obejmują one: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata oraz umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym. Katalog ten ma charakter otwarty. Stanowi więc jedynie przykładowe, nie zaś enumeratywne wyliczenie. Podkreśla to szerokie pole działania konwencji z 2003 r., wskazując jednocześnie podstawowe obszary deklarowanej ochrony⁶³⁴. Oznacza to, że państwa-strony mogą modyfikować, rozszerzać bądź zawężać dziedziny, które z ich punktu widzenia mają szczególne znaczenie dla ochrony NDZK. W tym kierunku ukształtowane zostały również dziedziny przyjęte przez Zespół Ekspertów w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁶³⁵. Zespół rozszerzył podane przez UNESCO przykłady elementów dziedzictwa niematerialnego

⁶³³ J. Blake, *Developing a New Standard-setting Instrument...*, s. 9.

⁶³⁴ Zob. J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention...*, s. 36.

⁶³⁵ Zespół ekspertów ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego został powołany w MKiDN zarządzeniem nr 12 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 30 kwietnia 2010 r. (Dz. Urz. MKiDN Nr 2, poz. 17).

tak, aby odzwierciedlały zjawiska istniejące na terenie naszego kraju, wskazując na:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego⁶³⁶,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (sztuki widowiskowe)⁶³⁷,
- praktyki społeczno-kulturowe (zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne)⁶³⁸,
- wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata⁶³⁹,
- wiedzę i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym⁶⁴⁰.

⁶³⁶ Dziedzina skupiająca tradycje i przekazy ustne obejmuje ogromną liczbę różnorodnych ustnych środków wyrazu, takich jak: przysłowia, zagadki, opowieści, rymowanki, legendy, mity, poematy i pieśni epickie, zaklęcia, modlitwy, śpiewy, recytacje, przedstawienia dramatyczne, bajki, przysłowia, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe oraz zawołania pasterskie i handlowe. Tradycje i przekazy ustne mają na celu przekazanie wiedzy, wartości kulturowych i społecznych oraz pamięci zbiorowej. Odgrywają kluczową rolę w pielęgnowaniu kultury. Za: http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Domeny (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶³⁷ Sztuki widowiskowe obejmują muzykę wokálną i instrumentalną, taniec, teatr, pantomimę, poezję śpiewaną, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne i wiele innych zjawisk. Łączą formy ekspresji kulturowej będące wyrazem ludzkiej kreatywności, które można znaleźć również w innych dziedzinach niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Za: http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Domeny (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶³⁸ Zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne – religijne i świeckie – organizują życie grup społecznych, będąc wspólne i istotne dla wielu spośród ich członków. Mają duże znaczenie, ponieważ potwierdzają tożsamość tych, którzy je praktykują – jako grupy lub społeczeństwa – i, czy na forum publicznym czy prywatnie, są ściśle powiązane z ważnymi wydarzeniami. Do tej domeny zaliczyć można wszelkie zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremoniały lokalne i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, np. sposoby składania życzeń itp. Za: http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Domeny (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶³⁹ Wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata obejmują wiedzę, tzw. know-how, a także umiejętności, praktyki i wyobrażenia rozwinięte przez społeczności poprzez ich interakcję ze środowiskiem naturalnym. Sposoby postrzegania wszechświata mogą wyrażać się w języku, tradycjach ustnych, uczuciach przywiązania do konkretnego miejsca, wspomnieniach, duchowości czy światopoglądzie. Wpływają w dużej mierze na wyznawane wartości i przekonania i leżą u podstaw wielu zwyczajów i tradycji kulturowych. Te z kolei są kształtowane przez środowisko naturalne i świat, który otacza daną wspólnotę. Do zjawisk z zakresu tej domeny zaliczyć można meteorologię ludową; wiedzę i praktyki dotyczące przyrody; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne, medyczne itp. Za: http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Domeny (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶⁴⁰ Rzemiosło i rękodzieło tradycyjne stanowią być może najbardziej materialny przejaw niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jednak konwencja z 2003 r. dotyczy przede wszystkim umiejętności i wiedzy, których rzemiosło to wymaga, a nie samych wykonanych produktów. Działania na rzecz jego ochrony powinny zatem skupiać się na zachęcaniu twórców do kontynuowania swojej pra-

3. Słowniczek ujęty w art. 2 konwencji z 2003 r. definiuje pojęcie ochrony. Zgodnie z rozumieniem tego pojęcia przyjętym na potrzeby konwencji ochrona obejmuje środki mające na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego:

- identyfikację,
- dokumentację, badanie,
- zachowanie, zabezpieczenie,
- promowanie, wzmacnianie i
- przekazywanie,

w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa. Ochrona obejmuje więc działania związane z zapewnieniem, że dane elementy NDZK trwają i zostaną przekazane przyszłym pokoleniom, choć sposób sformułowania definicji ochrony wywoływał sporo kontrowersji już na etapie przygotowania konwencji⁶⁴¹.

4. Ostatnią kwestią, którą należy poruszyć w polskim komentarzu do konwencji, jest tłumaczenie ważnego pojęcia, które przewija się w całym jej tekście, poczynając od preambuły: *community*. A.W. Brzezińska zwraca uwagę na to, iż tłumaczenie angielskiego *community* jako „wspólnota” w art. 11 i 15 jest niefortunne, gdyż zgodnie z dorobkiem polskich nauk społecznych i humanistycznych pojęcie to w tekstach antropologicznych tłumaczone jest jako „społeczność” bądź „społeczność lokalna”⁶⁴². Pojęcie „wspólnota” w tym kontekście – jak zauważył Z. Jasiewicz – jest archaizmem⁶⁴³.

cy i przekazywania umiejętności i wiedzy swoim następcom, zwłaszcza w obrębie własnych społeczności. Za: http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Domeny (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶⁴¹ Zob. J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention...*, s. 40–41.

⁶⁴² A.W. Brzezińska, *Reifikacja dziedzictwa kulturowego w świetle Konwencji UNESCO z 2003 roku*, Nauka 2013, nr 1, s. 115.

⁶⁴³ Podczas wystąpienia *Uwagi o przedmiocie i funkcjach Konwencji o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Spojrzenie etnologa* na konferencji „Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła-wartości-ochrona”, która odbyła się w Lublinie w dniach 25–26 października 2012 r. Por. także inne rozbieżności między tekstem ogłoszonym w Dz.U. a pierwszym tłumaczeniem konwencji na język polski, w którym stosowane jest pojęcie społeczności, nie zaś wspólnoty – H. Jodelka-Schreiber, *Konwencja o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (w:) Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, t. 3, *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, red. W. Szafrąński, K. Zalasńska, Poznań 2009.

Artykuł 3 – Powiązanie z innymi aktami międzynarodowymi

Nic w niniejszej Konwencji nie może być interpretowane jako:

- a) zmieniające status lub ograniczające przewidziany w Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 roku poziom ochrony dóbr stanowiących Światowe Dziedzictwo, z którymi dany element dziedzictwa niematerialnego jest bezpośrednio związany; lub**
- b) mające wpływ na prawa i obowiązki Państw – Stron wynikające z porozumień międzynarodowych, których Państwa te są Stronami i które dotyczą praw własności intelektualnej lub wykorzystywania zasobów biologicznych i ekologicznych.**

1. Mimo specyficznego charakteru NDZK konwencja z 2003 r. zawiera wiele postanowień i mechanizmów analogicznych do konwencji światowego dziedzictwa z 1972 r. Model konwencji z 1972 r. był jednak jednym z trzech branych pod uwagę przy konstruowaniu konwencji z 2003 r. Pierwszy z nich oparty został na modelu ochrony właściwej dla prawa własności intelektualnej, uwzględniającym specyfikę przedmiotu ochrony (ochrona *sui generis*). Do form ochrony *sui generis* zaliczono:

- uznanie tradycyjnych form własności na bazie porozumienia pochodzenia umownego lub ustawodawczego, ustanawiającego prawo urzędowo uznanego organu do określania, kto jest autorem i komu przysługuje prawo do sprawowania kontroli i czerpania zysków ekonomicznych z tradycyjnych form kulturowych;
- zakaz „nietradycyjnego” użycia trzymany w tajemnicy materiałów o charakterze sakralnym, a także użycia o charakterze deprecjonującym, destrukcyjnym czy poniżającym;
- nakaz wypłacania odszkodowania rzeczywistym właścicielom, depozytariuszom folkloru czy tradycji za jakiegokolwiek wykorzystanie w celach handlowych, włączając w to odszkodowanie za straty moralne wynikłe z bezprawnego wykorzystania;
- zobowiązanie do poszanowania podanego źródła pochodzenia i innych autorskich praw osobistych odnoszących się do tradycyjnego dziedzictwa kulturowego, np. takich jak zapobieganie jego zniekształcaniu;

- wymóg przedstawienia uprzedniej zgody we wnioskach o udzielenie patentu opartego na użyciu wiedzy tradycyjnej⁶⁴⁴.

Podstawową zasadą ochrony w systemie prawa własności intelektualnej jest powstrzymanie osób trzecich przed podejmowaniem bezprawnych działań, związanych z nieuprawnionym korzystaniem z chronionych przez to prawo utworów, wynalazków, nazw, wzorów itd. Tak rozumianą ochronę należy więc odróżnić od typu ochrony w przypadku NDZK, który opiera się na identyfikacji, dokumentacji, rewitalizacji niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jego przekazywaniu i promowaniu ukierunkowanym na zapewnienie jego zachowania i żywotności⁶⁴⁵.

Ostatecznie więc model ten uznano za niewystarczający i niewłaściwy do tego rodzaju dziedzictwa. Dodatkowo konwencja na nim oparta z pewnością wzbudziłaby ogromny sprzeciw krajów i społeczności, które odrzucają europejski system prawa własności intelektualnej, utrudniłaby negocjacje i udaremniła cel tworzenia nowego aktu międzynarodowego.

Druga propozycja była mieszanką typowego modelu ochrony dziedzictwa kulturowego (wzorowanego na materialnym dziedzictwie kulturowym) ze środkami ochronnymi *sui generis*. Również ona została odrzucona ze względu na trudności w stworzeniu odpowiedniego rodzaju ochrony oraz ustalenia w związku z tym definicji przedmiotu konwencji. Co więcej, i w tym przypadku środki *sui generis* musiałyby zostać tak dobrane, aby nie wzbudzić ostrych sprzeciwów krajów rozwijających się, które są w pierwszej kolejności adresatami tej konwencji.

Ostatecznie więc komisja przygotowująca konwencję pod przewodnictwem algierskiego prawnika, Mohammeda Bedjaoui, przyjęła model konwencji z 1972 r., uznając, że powołanie stałych organów, stworzenie mechanizmu finansowania oraz oparcie funkcjonowania konwencji na Sekretariacie UNESCO i ewentualnych ciałach doradczych będzie daleko bardziej skuteczne i nie wzbudzi tak ogromnych kontrowersji jak pozostałe propozycje. Przeciwno modelowi konwencji z 1972 r. podno-

⁶⁴⁴ J. Blake, *Developing a New Standard-setting Instrument...*, s. 17.

⁶⁴⁵ *The Protection of Traditional Cultural Expressions/Expressions of Folklore. Overview of Policy Objectives and Core Principles*, Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore, Seventh Session, Geneva, November 1 to 5, 2004, WIPO/GTRKF/IC/7/3, s. 12, dokument dostępny na stronie: http://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=32306 (dostęp: 2.09.2013 r.).

szono zarzut, że stworzenie listy lub list (ostatecznie powołano dwie⁶⁴⁶, wzorowane na listach z konwencji z 1972 r.) „obiektów” niematerialnego dziedzictwa kulturowego grozi ich hierarchizacją z powodu udzielenia ochrony tylko określonej liczbie wyjątkowych obiektów. Próbowano tego uniknąć przez odejście od takich kryteriów jak „wyjątkowa powszechna wartość” (*outstanding universal value*) czy „wyjątkowy” lub „unikalny” (*exceptional, unique*) charakter – określeń pojawiających się przy dzieśięciu kryteriach wpisu na Listę światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (wytyczne operacyjne z lipca 2013 r., WHC. 13/01, § 77). Jednakże źródłem obaw pozostaje niezdefiniowane jeszcze kryterium reprezentatywności w przypadku Listy reprezentatywnej niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Dodatkowym utrudnieniem jest także to, że o ile w przypadku konwencji światowego dziedzictwa z 1972 r. istniały już takie organizacje, jak ICCROM (ochrona i restauracja dóbr kultury), ICOMOS (dziedzictwo kulturalne) czy IUCN (dziedzictwo naturalne)⁶⁴⁷, które w sposób naturalny mogły działać jako ciała doradcze, o tyle w przypadku konwencji z 2003 r. brak jest czołowej organizacji na polu dziedzictwa niematerialnego. Mimo pewnych zastrzeżeń model ten został jednak uznany za najbardziej „przyjazny” niematerialnemu dziedzictwu kulturowemu i po wprowadzeniu koniecznych zmian wynikających ze specyfiki tego dziedzictwa został powszechnie zaakceptowany⁶⁴⁸.

2. Już z chwilą przyjęcia konwencji z 1972 r. wiele krajów wyraziło zainteresowanie kwestią ochrony dziedzictwa niematerialnego. Boliwia jako pierwsza podniosła tę kwestię na forum międzynarodowym w 1973 r., składając na ręce Dyrektora Generalnego UNESCO propozycję przyjęcia protokołu dodatkowego do Powszechnej konwencji o prawie

⁶⁴⁶ Lista reprezentatywna niematerialnego dziedzictwa kulturowego (art. 16 konwencji – zwana dalej skrótowo, za dokumentami UNESCO, Listą dziedzictwa niematerialnego – *Intangible Heritage List*) oraz Lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony (art. 17 konwencji).

⁶⁴⁷ International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (od 1959 r.), International Council on Museums and Sites (od 1965 r.), International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (od 1948 r.).

⁶⁴⁸ J. Blake, *On Developing a New International Convention...*, s. 389–391. Konwencja została przyjęta 120 głosami za, przy 4 wstrzymujących się (w tym delegacji USA).

autorskim podpisanej w Genewie dnia 6 września 1952 r. i zrewidowanej w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. z 1978 r. Nr 8, poz. 28, załącznik), który dotyczyć miał ochrony folkloru. Pośrednio doszło do tego w 1976 r. w efekcie współpracy UNESCO i WIPO, które opublikowały w 1976 r. modelowe prawo autorskie dla krajów rozwijających się⁶⁴⁹, rozciągające ochronę właśnie nad folklorem.

Dalsza współpraca między tymi organizacjami zaowocowała publikacją w 1982 r. modelowych przepisów dla regulacji krajowych w sprawie ochrony przejawów folkloru przed nielegalną eksploatacją i innymi szkodliwymi działaniami⁶⁵⁰. Wtedy to zdefiniowano pojęcie przejawów folkloru (*expressions of folklore* – EoF). Zawiera ono w sobie elementy dziedzictwa materialnego i niematerialnego, gdyż oprócz m.in. muzyki, pieśni, poezji, baśni obejmuje także przejawy folkloru utrwalone w obiektach materialnych, takich jak obrazy, rzeźby, mozaiki, biżuteria, plecionki czy instrumenty muzyczne. Na przejawy folkloru składają się elementy charakterystyczne dla tradycyjnego dziedzictwa artystycznego tworzonego i podtrzymywanego przez społeczności lub jednostki (dział 2 modelowych przepisów). Na bazie tych przepisów w 1984 r. stworzono także projekt konwencji, który jednak nigdy nie został oficjalnie przyjęty z powodu sprzeciwu krajów rozwiniętych⁶⁵¹.

W opracowaniach WIPO pojęcie przejawów folkloru używane jest zamiennie z pojęciem tradycyjnych przejawów kulturowych (*traditional cultural expressions* – TCEs). Wiąże się to z tym, że w pewnych społecznościach (np. wśród Aborygenów) pojęcie folkloru ma bardzo negatywną konotację, której z kolei pozbawione jest wyrażenie „tradycyjne przejawy kulturowe”. Jednocześnie pojęcie folkloru jest tak rozpowszechnione, że trudno byłoby z niego zrezygnować, zastępując je bardziej enigma-

⁶⁴⁹ *Tunis Model Law on Copyright for Developing Countries*, Paris–Genève 1976, publikacja dostępna na stronie: http://portal.unesco.org/culture/en/files/31318/11866635053tunis_model_law_en-web.pdf/tunis_model_law_en-web.pdf (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶⁵⁰ *Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore Against Illicit Exploitation and Other Prejudicial Actions*, Paris–Genève 1985, publikacja dostępna na stronie: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=6714> (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶⁵¹ J. Blake, *On Developing a New International Convention...*, s. 383.

tycznym pojęciem tradycyjnych przejawów kulturowych⁶⁵². Dodać należy, że tylko „artystyczne” przejawy folkloru są objęte ochroną. Oznacza to, że np. tradycyjne wierzenia dotyczące powstania świata, niepowiązane z jakąś artystyczną formą wyrazu, nie podlegają tego typu ochronie. W kwietniu 1997 r. w Tajlandii pod auspicjami obu organizacji odbyło się Światowe Forum w sprawie ochrony folkloru⁶⁵³. Jego efektem były jedna konsultacja ponadregionalna (Nowa Kaledonia, luty 1999 r.) i cztery regionalne (lata 1998–1999) zorganizowane wspólnie przez UNESCO i WIPO, z udziałem 83 państw i 21 organizacji rządowych i pozarządowych. Celem ich było m.in. zbadanie możliwości zapewnienia międzynarodowej ochrony prawnej dla przejawów folkloru i wiedzy tradycyjnej na podstawie już istniejących aktów międzynarodowych w systemie ochrony własności intelektualnej. Ostatecznie uznano go za niewystarczający, pomimo istnienia pewnych mechanizmów, które dają się zastosować do niektórych elementów dziedzictwa niematerialnego (np. ochrona oznaczeń geograficznych).

Przykładowo: model ochrony prawa autorskiego i praw pokrewnych (notabene podstawowy w systemie ochrony prawa własności intelektualnej) chroni dzieła literackie i artystyczne, co oznacza, że w praktyce będzie miał zastosowanie tylko do niewielkiej części NDZK. Ochrona taka warunkowana jest poza tym oryginalnością, indywidualnym charakterem utworu oraz jego ustaleniem w jakiejś postaci, a przy tym czas jej trwania jest ograniczony. Wszystkie cechy charakterystyczne tego modelu ochrony stoją więc w sprzeczności z naturą niematerialnego dziedzictwa kulturowego, którego istotą jest ulotność (często brak ustalenia w jakiejś innej postaci niż np. pamięć ludzka) oraz konieczność przekazywania z pokolenia na pokolenie w celu jego zachowania. Uznano więc konieczność stworzenia nowego typu ochrony, dostosowanej do specyficznego charakteru takiego dziedzictwa, a także przydatność prawa zwyczajowego do zapewnienia ochrony wiedzy tradycyjnej.

⁶⁵² Podkreśla się to m.in. w cytowanym już dokumencie *The Protection of Traditional Cultural Expressions/Expressions of Folklore. Overview of Policy Objectives and Core Principles*, WIPO/GRTKF/IC/7/3, s. 11.

⁶⁵³ UNESCO–WIPO World Forum on the Protection of Folklore, Phuket, Thailand, April 8 to 10, 1997. Materiały ze spotkania są dostępne na stronie: http://www.wipo.int/meetings/en/details.jsp?meeting_id=3074 (dostęp: 2.09.2103 r.).

Równolegle w latach 1998–1999 Sekretariat WIPO zintensyfikował badania nad tą specyficzną dziedziną, czego efektem było stworzenie koncepcji „wiedzy tradycyjnej” (*traditional knowledge* – TK). Do tego nowego pojęcia, obok dzieł literackich, artystycznych, naukowych, wynalazków i odkryć „dorzucona” została wszelkiego rodzaju oparta na tradycji i przekazywana z pokolenia na pokolenie wiedza m.in. o wszechświecie, medycynie czy rolnictwie. Włączono tu także, jako część składową, pojęcie przejawów folkloru. Poza pojęciem wiedzy tradycyjnej pozostały obiekty niebędące efektem działalności na polu literackim, artystycznym, naukowym czy przemysłowym, a także język oraz pozostałe elementy szeroko rozumianego dziedzictwa.

Do stałej działalności na tym polu w 2000 r. powołano Międzyrządowy Komitet własności intelektualnej oraz zasobów genetycznych, wiedzy tradycyjnej i folkloru⁶⁵⁴. Trzy zagadnienia, na których koncentrują się prace Komitetu, dotyczą dostępu do zasobów genetycznych i podziału płynących z nich zysków, ochrony wiedzy tradycyjnej, niezależnie od tego, czy jest powiązana z zasobami genetycznymi, czy też nie, oraz ochrony przejawów folkloru. Przyczyną powołania nowego komitetu był fakt, że każdy z tych tematów rozsądza konwencjonalne ramy prawa własności intelektualnej i przekracza kompetencje istniejących organów WIPO⁶⁵⁵. Ostatnie działania Komitetu obejmują także konsultacje z przedstawicielami ludów tubylczych w zakresie tego, jak najlepiej chronić ich dziedzictwo kulturowe w kontekście zadań stojących przed Komitetem⁶⁵⁶. W 2013 r. mandat tego Komitetu decyzją zgromadzenia państw członkowskich WIPO został odnowiony, zaś jego celem nadal jest przygotowanie wstępnej wersji umowy międzynarodowej, obejmującej ochroną wspomniane wyżej 3 sfery⁶⁵⁷.

⁶⁵⁴ Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore, więcej informacji na stronie: <http://www.wipo.int/tk/en/igc/> (dostęp: 2.09.2103 r.).

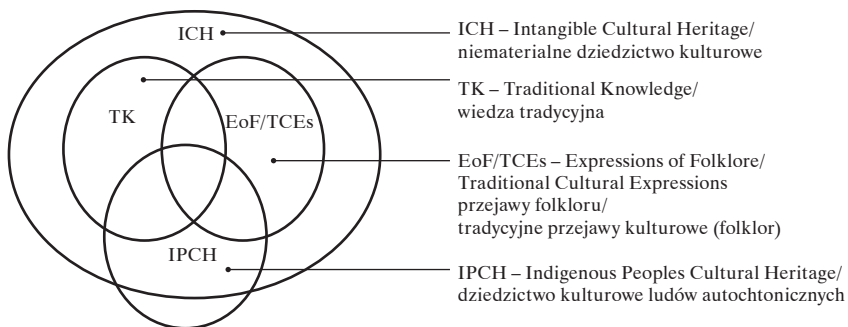
⁶⁵⁵ Stały Komitet Prawa Patentowego (SCP), Stały Komitet Znaków Towarowych, Wzorów Przemysłowych i Oznaczeń Geograficznych (SCT), Stały Komitet Praw Autorskich i Praw Pokrewnych (SCCR) oraz Stały Komitet Technologii Informatycznych (SCIT).

⁶⁵⁶ <http://www.wipo.int/tk/en/igc/panels.html> (dostęp: 2.09.2013 r.).

⁶⁵⁷ http://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/igc/pdf/igc_mandate_1415.pdf (dostęp 2.09.2013). Por. także dokumenty: WIPO/GRTKF/IC/25/5, WIPO/GRTKF/IC/25/6, WIPO/GRTKF/IC/25/7.

Warto, odnosząc się do istniejących definicji, dostrzec, jakie relacje łączą wszystkie wyżej omawiane pojęcia:

Rysunek 6. Relacje między pojęciami pokrewnymi NDZK.

Źródło: opracowanie własne.

II. ORGANY KONWENCJI

Artykuł 4 – Zgromadzenie Ogólne Państw – Stron

1. Ustanawia się niniejszym Zgromadzenie Ogólne Państw – Stron, zwane dalej Zgromadzeniem Ogólnym. Zgromadzenie Ogólne jest najwyższym organem niniejszej Konwencji.

2. Zgromadzenie Ogólne odbywa sesje zwyczajne co dwa lata. Może odbywać sesje nadzwyczajne, jeżeli tak zdecyduje albo na wniosek Międzyrządowego Komitetu do spraw Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego lub co najmniej jednej trzeciej Państw – Stron.

3. Zgromadzenie Ogólne uchwała własny Regulamin.

1. Głównymi organami działającymi na mocy konwencji z 2003 r. są: Zgromadzenie Ogólne państw-stron i Międzyrządowy Komitet do spraw ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Zgromadzenie Ogólne zbiera się na sesji zwyczajnej co dwa lata. Może także zebrać się

na sesji nadzwyczajnej, jeśli tak postanowi, na wniosek Międzyrządowego Komitetu do spraw ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego albo co najmniej jednej trzeciej państw-stron (art. 4 ust. 2 konwencji).

2. Zgromadzenie Ogólne uchwaliło regulamin na swojej pierwszej sesji, która odbyła się w Paryżu w dniach czerwca 27–29 czerwca 2006 r.⁶⁵⁸ Regulamin uregulował m.in. kwestie związane z jawnością posiedzeń, *quorum* i sposobem głosowania, przyjmowaniem porządku obrad, czasem wystąpień, trybem podejmowania uchwał i przyjmowaniem poprawek. Zgodnie z art. 10 regulaminu przyjęto również, że językami roboczymi Zgromadzenia są: arabski, chiński, angielski, francuski, rosyjski i hiszpański.

Artykuł 5 – Międzyrządowy Komitet do spraw Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego

1. Ustanawia się niniejszym, w ramach UNESCO, Międzyrządowy Komitet do spraw Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, zwany dalej „Komitetem”. W skład Komitetu wejdą przedstawiciele 18 Państw – Stron, wybranych przez Państwa – Strony podczas Zgromadzenia Ogólnego, które zbierze się po wejściu Konwencji w życie, zgodnie z Artykułem 34.

2. Liczba Państw – Członków Komitetu zostanie zwiększona do 24, gdy liczba Państw – Stron Konwencji wzrośnie do 50.

1. Komitet składa się z przedstawicieli 18 państw-stron, wybranych przez wszystkie państwa-strony zebrane na Zgromadzeniu Ogólnym w chwili wejścia konwencji w życie (czyli w 3 miesiące po złożeniu 30. dokumentu ratyfikacji, przystąpienia lub zatwierdzenia). Liczba państw-członków Komitetu została już zwiększona do 24, gdyż liczba państw-stron konwencji wynosi obecnie 155. Komitet jest odpowiedzialny przed Zgromadzeniem Ogólnym i składa mu sprawozdania z wszelkich po-

⁶⁵⁸ *Rules of Procedure of the General Assembly of States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, regulamin dostępny na stronie: <http://www.unesco.org/culture/ich/?pg=00071> (dostęp: 2.09.2013 r.).

dejmowanych przez siebie działań i decyzji. Komitet może powołać na okres tymczasowy jakiegokolwiek organy konsultacyjne *ad hoc*, jakie uzna za konieczne do realizacji swoich zadań oraz może zapraszać na swoje posiedzenia wszelkie organy państwowe lub instytucje prywatne, jak również osoby prywatne, o uznanej kompetencji w różnych dziedzinach niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w celu zasięgnięcia ich opinii w określonych kwestiach (art. 8 konwencji). Oba organy konwencji działają przy udziale Sekretariatu UNESCO, który sporządza dokumentację dla Zgromadzenia Ogólnego i Komitetu, jak również wstępny porządek ich posiedzeń, oraz zapewnia wykonanie postanowień tych organów (art. 10 konwencji). Członkami Komitetu są obecnie 24 państwa: Albania, Azerbejdżan, Belgia, Brazylia, Burkina Faso, Chiny, Republika Czech, Egipt, Grecja, Grenada, Indonezja, Japonia, Kirgistan, Łotwa, Madagaskar, Maroko, Namibia, Nikaragua, Nigeria, Peru, Hiszpania, Tunezja, Uganda i Urugwaj. Państwa europejskie stanowią więc 25% składu Komitetu.

2. Zgodnie z dyrektywami operacyjnymi każde państwo-strona konwencji zobowiązane jest składać Komitetowi co 6 lat od roku, w którym ratyfikowało konwencję (do 15 grudnia), sprawozdania z przedsięwziętych kroków do realizacji zasad i celów konwencji (obowiązek ten dla Polski powstanie więc w 2016 r.). Komitet z kolei składa Zgromadzeniu Ogólnemu wszystkich państw-stron konwencji na każdej jego sesji (raz na 2 lata) sprawozdanie ze swoich działań, zawierające także podsumowanie otrzymanych sprawozdań państw-stron (art. 30 konwencji).

Artykuł 6 – Wybór Państw – Członków Komitetu i ich kadencja

1. Wybór Państw – Członków Komitetu podlega zasadom równej reprezentacji geograficznej oraz rotacji.

2. Państwa – Członkowie Komitetu wybierane są na okres czterech lat przez Zgromadzenie Ogólne Państw – Stron Konwencji.

3. Kadencja połowy Państw – Członków Komitetu wybranych podczas pierwszych wyborów jest ograniczona do dwóch lat. Państwa te zostaną wyłonione w drodze losowania podczas pierwszych wyborów.

4. Co dwa lata Zgromadzenie Ogólne wymienia połowę Państw – Członków Komitetu.

5. Zgromadzenie Ogólne wybiera ponadto tyle nowych Państw – Członków Komitetu, ile potrzeba do wypełnienia wolnych miejsc.

6. Państwo – Członek Komitetu nie może być wybierane na dwie następujące po sobie kadencje.

7. Państwa – Członkowie Komitetu wybierają jako swoich przedstawicieli osoby dysponujące kwalifikacjami w zakresie różnych aspektów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

1. Tryb wyboru członków Komitetu został określony w regulaminie, o którym mowa w art. 4 ust. 3 konwencji. Artykuły 13–15 regulaminu dotyczą sposobu wyboru członków Międzyrządowego Komitetu do spraw ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zapewniającego równą reprezentację geograficzną, o której mowa w komentowanym przepisie. W art. 13 regulaminu przyjęto w szczególności, że wybory członków Komitetu przeprowadza się na podstawie ordynacji wyborczej grup UNESCO, ustalonej przez Konferencję Generalną UNESCO na ostatniej sesji, przy czym rozumie się, że „Grupa V” składa się z dwóch oddzielnych grup dla krajów afrykańskich i arabskich. Miejsca w komisji złożonej z 18 członków są rozdzielane między grupy wyborcze, proporcjonalnie do liczby państw-stron z każdej grupy, pod warunkiem że po takiej dystrybucji co najmniej dwa miejsca zostaną przypisane do poszczególnych grup. Gdy liczba państw-członków Komitetu osiągnie 24, miejsca zostaną rozdzielone w każdym wyborach wśród grup wyborczych, proporcjonalnie do liczby państw-stron z każdej grupy, w taki sposób, aby po co najmniej trzy miejsca zostały przypisane do danej grupy.

2. Komentowany przepis wprowadza charakterystyczną dla postanowień konwencji z 2003 r. zasadę rotacji w składzie Komitetu. Została ona zapewniona zgodnie z art. 6 ust. 3–5 konwencji z 2003 r. Natomiast ujęta w art. 6 ust. 7 konwencji zasada, że państwa-członkowie Komitetu wybierają jako swoich przedstawicieli osoby dysponujące kwalifikacjami w zakresie różnych aspektów niematerialnego dziedzictwa kulturowego, została zaczerpnięta z modelu konwencji z 1972 r.

Artykuł 7 – Funkcje Komitetu

Bez uszczerbku dla innych kompetencji przyznanych mu na mocy niniejszej Konwencji, Komitet sprawuje następujące funkcje:

- a) **promowanie celów Konwencji oraz wspieranie i monitorowanie ich realizacji,**
- b) **udzielanie wskazówek w zakresie najlepszych praktyk oraz zaleceń dotyczących środków mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego,**
- c) **sporządzanie i przedstawianie Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia projektu planu wykorzystania środków z Funduszu, zgodnie z Artykułem 25,**
- d) **poszukiwanie sposobów zwiększenia posiadanych środków oraz podejmowanie niezbędnych działań w tym celu, zgodnie z Artykułem 25,**
- e) **sporządzanie i przedkładanie Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia wytycznych operacyjnych dotyczących wdrażania niniejszej Konwencji,**
- f) **analiza, zgodnie z Artykułem 29, sprawozdań przedstawianych przez Państwa – Strony i ich podsumowywanie dla Zgromadzenia Ogólnego,**
- g) **analiza wniosków składanych przez Państwa – Strony i ich rozpatrywanie zgodnie z kryteriami obiektywnego wyboru, które zostaną ustalone przez Komitet i przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne, w zakresie:**
 - i) **wpisywania na Listy oraz uwzględniania w projektach, o których mowa w Artykułach 16, 17 i 18;**
 - ii) **udzielania pomocy międzynarodowej zgodnie z Artykułem 22.**

1. Komentowany przepis określa funkcje Komitetu do spraw ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. I tak Komitet odpowiedzialny jest w szczególności za promowanie celów konwencji oraz wspieranie i monitorowanie ich realizacji. Obejmuje to m.in. monitorowanie implementacji postanowień konwencji z 2003 r. oraz ich realizacji w poszczególnych państwach-stronach konwencji. Obejmuje to zarówno sporządzanie raportów, o których mowa w art. 29 konwencji, jak i gromadzenie sprawozdań z realizacji konwencji, sporządzanych przez poszczególne państwa-strony oraz ich ewaluację.

2. Stosunkowo niewielkie doświadczenie poszczególnych państw-stron konwencji w podejmowaniu działań ochronnych na rzecz NDZK sprawia, że bardzo ważnym obowiązkiem Komitetu stało się udzielanie wskazówek w zakresie najlepszych praktyk oraz zaleceń dotyczących środków mających na celu ochronę zgodną z postanowieniami i duchem konwencji. Innym rodzajem wsparcia są okresowo wybierane i promowane narodowe, subregionalne i regionalne programy, projekty i działania mające na celu ochronę dziedzictwa, które w opinii Komitetu najlepiej odzwierciedlają zasady i cele niniejszej Konwencji, uwzględniając przy tym specjalne potrzeby krajów rozwijających się, o których mowa w art. 18 konwencji.

3. Artykuł 7 lit. c konwencji z 2003 r. odpowiada art. 13 ust. 6 konwencji z 1972 r., który umocowuje Komitet Światowego Dziedzictwa do podejmowania decyzji o wykorzystaniu środków z Funduszu Światowego Dziedzictwa. Przy czym zgodnie z art. 25 ust. 4 konwencji z 2003 r. Komitet podejmuje decyzję o sposobie wykorzystania środków Funduszu, opierając się na wytycznych przyjętych przez Zgromadzenie Ogólne. Stąd potrzeba wcześniejszego sporządzania i przedstawiania Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia projektu planu wykorzystania środków z Funduszu.

4. Do niezwykle istotnych obowiązków Komitetu należy sporządzanie i przedkładanie Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia wytycznych (dyrektyw) operacyjnych dotyczących wdrażania konwencji. Podobnie jak w wypadku konwencji z 1972 r. dyrektywy operacyjne są bardzo ważnym dokumentem określającym sposób implementacji konwencji w poszczególnych porządkach krajowych i zostały przyjęte na 2. sesji zwykłej Zgromadzenia Ogólnego, które odbyło się w dniach 16–19 czerwca 2008 r. w Paryżu, a następnie zmienione na 3. (Paryż, 22–24 czerwca 2010 r.) i na 4. sesji (Paryż, 4–8 czerwca 2012 r.).

W rozdziale I dyrektywy operacyjne określają m.in.:

- kryteria wpisu na Listę niematerialnego dziedzictwa wymagającego pilnej ochrony;
- kryteria wpisu na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości;
- kryteria wyboru programów, projektów i działań, które najlepiej odzwierciedlają zasady i cele konwencji;

- kryteria wyboru międzynarodowych wniosków o pomoc;
- nominacje na Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony, z uwzględnieniem formularzy i wzorów poszczególnych wniosków, procedur ich składania, a także możliwości przeniesienia na inną Listę, usuwania i modyfikacji dokonanych już wpisów.

Dyrektywy operacyjne przewidują również włączenie elementów zgłoszonych w ramach programu Proklamacji arcydzieł ustnego i niematerialnego dziedzictwa ludzkości na Listę reprezentatywną dziedzictwa niematerialnego. Rozdział 2 dyrektyw operacyjnych zawiera postanowienia dotyczące Funduszu Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Natomiast w kolejnych rozdziałach określone zostały zasady dotyczące udziału wspólnot, grup oraz w stosownych przypadkach osób fizycznych, ekspertów, ośrodków wiedzy i instytutów badawczych w realizacji konwencji z 2003 r. oraz zalecenia dotyczące podnoszenia świadomości na temat niematerialnego dziedzictwa kulturowego i wykorzystania znaku konwencji do prowadzonych działań. W rozdziale 5 wskazane są określone wytyczne dotyczące raportowania do Komitetu dla państw-stron konwencji. Dotyczą one zarówno sprawozdań dotyczących realizacji samej konwencji, w tym procedury ich składania i przyjmowania przez Komitet, ale również związanych z zachowaniem elementów wpisanych na Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony.

Artykuł 8 – Zasady pracy Komitetu

1. Komitet ponosi odpowiedzialność przed Zgromadzeniem Ogólnym, któremu składa sprawozdanie ze wszystkich swoich działań oraz decyzji.

2. Komitet uchwała własny Regulamin, większością dwóch trzecich głosów wszystkich jego Członków.

3. Komitet może powoływać, na określony czas, wszelkie doraźne ciała doradcze, jakie uzna za konieczne do realizacji swoich zadań.

4. W celu konsultacji konkretnych spraw Komitet może zapraszać na swoje posiedzenia wszelkie podmioty prywatne i publiczne, w tym także osoby prywatne, o uznanych kompetencjach w różnych obszarach niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

1. Komentowany przepis dotyczy zasad pracy Komitetu. Jest to kolejny przepis, który wskazuje na podporządkowanie Komitetu Zgromadzeniu Ogólnemu. Niezależnie więc od szerokiego zakresu kompetencji określonych w art. 7 konwencji Komitet odpowiada za ich realizację przed Zgromadzeniem Ogólnym, któremu składa sprawozdanie ze wszystkich swoich działań oraz decyzji.

2. Komitet przyjmuje własny regulamin, podobnie jak Komitet Światowego Dziedzictwa. Przy czym komentowany przepis, w odróżnieniu od konwencji z 1972 r., wymaga większości dwóch trzecich głosów wszystkich członków dla jego przyjęcia.

3. Komitet może powoływać *ad hoc*, na określony czas, wszelkie dobrane ciała doradcze, jakie uzna za konieczne do realizacji swoich zadań. Przepis ten stworzył sytuację bezprecedensową na tle dotychczasowych rozwiązań konwencyjnych. Po pierwsze z uwagi na to, że w obszarze NDZK nie działa żadna organizacja ekspercka rangi ICOMOS czy IUCN, będących organizacjami eksperckimi zaangażowanymi w konwencję z 1972 r. Po drugie, szerokie ramy zastosowania konwencji z 2003 r. sprawiają, że wymaga ona włączenia specjalistów z bardzo wielu dyscyplin i rzadko kiedy jakkolwiek organizacja obejmuje wszystkie specjalności⁶⁵⁹.

4. Artykuł 8 ust. 4 konwencji z 2003 r. jest zmienioną wersją art. 10 ust. 2 konwencji z 1972 r., zawierającą modyfikacje dostosowujące do specyfiki ochrony NDZK oraz potrzeby uwzględnienia zasad wpływających z art. 15 konwencji z 2003 r. Warto w szczególności wskazać na możliwość udziału osób prywatnych, które mogą występować samodzielnie, a nie tylko jako przedstawiciele organizacji pozarządowych⁶⁶⁰.

Artykuł 9 – Akredytacja organizacji doradczych

1. Komitet proponuje Zgromadzeniu Ogólnemu udzielenie akredytacji organizacjom pozarządowym o uznanych kompetencjach w zakresie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, aby sprawowały funkcje doradcze dla Komitetu.

⁶⁵⁹ J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention...*, s. 56.

⁶⁶⁰ *Ibidem*, s. 55–56.

2. Komitet proponuje również Zgromadzeniu Ogólnemu uchwalenie kryteriów i trybu udzielania akredytacji.

1. Komentowany przepis wzorowany jest na art. 8 ust. 3 konwencji z 1972 r., który umożliwia udział przedstawicieli ICOMOS i IUCN w spotkaniach Komitetu. Zgodnie z art. 9 ust. 1 konwencji z 2003 r. organizacje pozarządowe o uznanych kompetencjach w zakresie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, które mogą sprawować funkcje doradcze dla Komitetu, muszą w pierwszej kolejności uzyskać akredytację Zgromadzenia Ogólnego zgodnie z trybem i kryteriami oceny zaproponowanymi przez Komitet. Zostały one określone odpowiednio w art. 91 i 97 dyrektyw operacyjnych. Natomiast zgodnie z art. 98 dyrektyw wnioski o akredytację muszą być przygotowane za pomocą formularza ICH-09, dostępnego na stronie: www.unesco.org/culture/ICH (dostęp: 1.09.2013 r.) lub na wniosek mogą być przekazane przez Sekretariat. Wnioski przyjmowane są przez Sekretariat co najmniej 4 miesiące przed planowaną zwykłą sesją Komitetu.

2. Aktualnie akredytowanych zostało ponad 150 organizacji pozarządowych, w tym tylko jedna z Polski – Polskie Towarzystwo Ludoznawcze⁶⁶¹.

Artykuł 10 – Sekretariat

1. Komitet korzysta z pomocy Sekretariatu UNESCO.

2. Sekretariat przygotowuje dokumentację Zgromadzenia Ogólnego oraz Komitetu, jak również projekty porządku obrad ich posiedzeń, a także zapewnia realizację decyzji podjętych przez te organy.

Komentowany przepis znajduje swój odpowiednik w konwencji z 1972 r. z tą różnicą, że art. 10 konwencji z 2003 r. stanowi o Sekretariacie UNESCO, a nie Sekretariacie mianowanym przez Sekretarza Ge-

⁶⁶¹ Wniosek nr 90188, złożony dnia 16 maja 2010 r. (<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/NGO-90188-ICH-09.pdf> (dostęp: 2.09.2013 r.)), przedmiotowa decyzja podjęta na 4. sesji Zgromadzenia Ogólnego, które odbyło się w Paryżu w dniach 4–8 czerwca 2012 r.

neralnego UNESCO, o którym mowa w art. 14 ust. 1 konwencji z 1972 r. Niektórzy komentatorzy sugerują, że analiza tych dwóch przepisów konwencyjnych może prowadzić do wniosku, że intencją twórców konwencji z 2003 r. nie było utworzenie osobnego sekretariatu dla tej konwencji, jak miało to miejsce w wypadku konwencji z 1972 r.⁶⁶²

III. OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA POZIOMIE KRAJOWYM

Artykuł 11 – Rola Państw – Stron

Każde Państwo – Strona zobowiązane jest:

- a) **podjąć niezbędne środki w celu zapewnienia ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium;**
- b) **w zakresie środków ochrony, o których mowa w Artykule 2 ustęp 3, określić i zdefiniować różne elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium, korzystając przy tym z pomocy wspólnot, grup oraz właściwych organizacji pozarządowych.**

1. Ochrona NDZK zorganizowana jest na dwóch poziomach: narodowym i międzynarodowym. Krajowy system ochrony NDZK powinien odzwierciedlać podstawowe reguły, które przyświecały twórcom Konwencji UNESCO, a więc musi uwzględniać to, że:

- NDZK jest żywe, odzwierciedla zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki, w których wyraża się tożsamość różnorodnych grup kulturowych;
- NDZK ma charakter włączający, inkluzyjny, nie służy przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie, lecz wzmocnieniu spójności społecznej, podtrzymywanej w jego różnorodnych przejawach;
- listy NDZK mają charakter reprezentatywny, nie zaś wartościujący, co oznacza, iż tworzenie list krajowych i międzynarodowych nie służy wskazywaniu szczególnie istotnych, ważnych praktyk, gdyż ich

⁶⁶² Zob. J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention...*, s. 58.

doniosłości nie można porównywać na zasadach komercyjnych (jak ma to często miejsce w odniesieniu do dziedzictwa materialnego) ze względu na ich ścisły związek z tożsamością określonych grup;

- NDZK jest zakorzenione we wspólnotach, co oznacza, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot społecznych wyłącznie przez nie same i za ich zgodą.

2. Komentowany przepis powinien być czytany łącznie z art. 2 ust. 3 konwencji z 2003 r., który definiuje pojęcie ochrony, wskazując, jakie działania składają się na realizację obowiązków ochronnych. Wśród nich, co podkreśla art. 11 konwencji, niezwykle doniosłą rolę przypisuje się działaniom na rzecz identyfikacji elementów NDZK. Ich określenie i stworzenie odpowiedniego zasobu wiedzy na ich temat jest pierwszym i najważniejszym krokiem zapewniającym skuteczność pozostałych działań ochronnych. Tworzony system ochrony powinien przy tym obejmować całe NDZK na danym obszarze, a nie tylko wybrane jego elementy.

3. Sposób realizacji tych obowiązków sformułowany jest w sposób szeroki, umożliwiający dopasowanie środków i metod służących ochronie, określaniu i definiowaniu określonych elementów NDZK w sposób adekwatny dla danego kraju.

Artykuł 12 – Inwentaryzacja

1. Dla zapewnienia identyfikacji w celu ochrony, każde Państwo – Strona sporządza, w sposób odpowiedni do własnej sytuacji, jeden lub kilka rejestrów niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium. Rejestry te będą regularnie uaktualniane.

2. Każde Państwo – Strona, wraz z przekazaniem Komitetowi okresowego sprawozdania zgodnie z Artykułem 29, przekazuje istotne informacje dotyczące wyżej wymienionych rejestrów.

1. Każde państwo przygotowuje jeden lub więcej inwentarzy (rejestrów) niematerialnego dziedzictwa kulturowego, znajdującego się na jego terytorium. Inwentarze powinny być regularnie aktualizowane, a informacje o nich muszą być zawarte w okresowych sprawozdaniach ze

środków prawnych, administracyjnych i innych, jakie zostały podjęte dla implementacji konwencji. Sprawozdania przedkładane są przez państwa-strony Międzyrządowemu Komitetowi do spraw ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (por. też art. 29 konwencji). Komitet z kolei składa Zgromadzeniu Ogólnemu na każdej jego sesji sprawozdanie ze swoich działań, zawierające także podsumowanie sprawozdań państw-stron (art. 30 konwencji).

2. Z perspektywy krajowej najważniejszym problemem praktycznym, przed którym staje wiele państw wdrażających konwencję z 2003 r., jest rozstrzygnięcie sposobu tworzenia inwentarzy niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Pojawiają się pytania: kto dokładnie miałby odpowiadać za gromadzenie danych, jaka forma zapisu (utrwalenia) różnorodnych aspektów tego dziedzictwa powinna być stosowana i wreszcie czy sama inwentaryzacja, czynność typowa dla dziedzictwa materialnego, nie stoi w sprzeczności z istotą tego żywego i zmiennego dziedzictwa, nie grozi jego biurokratyzacją i petryfikacją, zamiast sprzyjać jego swobodnemu rozwojowi. Powyższe obawy można jednak rozwiązać, jeśli do tworzenia inwentarzy zaprosi się organizacje lokalne, regionalne, pozarządowe, muzea etnograficzne itd., które dysponują najpełniejszą i najlepszą dokumentacją (coraz częściej prezentowaną za pośrednictwem internetu) praktyk, zwyczajów, obrzędów, technik rzemiosła. Obserwowany we współczesnym świecie „powrót do korzeni”, odkrywanie tożsamości regionalnej, a nawet „wynajdywanie tradycji” pozwala sądzić, że kwestia tworzenia inwentarzy może jawić się jako problematyczna z perspektywy „centrum”, zaś jako od dawna rozwiązana – z perspektywy „peryferii”. Jeśli chodzi o samą inwentaryzację, to znaleźć można dla niej dość proste uzasadnienie: żeby coś chronić, musimy wiedzieć, co należy chronić, żeby ratować to, co zagrożone, musimy wiedzieć, co jest zagrożone.

Dopiero w tym miejscu pojawia się problem trudniejszy do rozwiązania, gdyż dokumentacja ułatwia dostęp do wiedzy tradycyjnej i technik, przez co może powodować nielegalne ich powielanie czy wykorzystywanie.

3. Komentowany przepis dopuszcza tworzenie jednego lub kilku inwentarzy krajowych, co pozwala na dostosowanie konwencyjnych obo-

wiązków do sytuacji w danym państwie, w szczególności wobec wielości i różnorodności elementów niematerialnego dziedzictwa.

4. Polska, realizując stopniowo obowiązek stworzenia krajowego inwentarza, powołała do życia Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, która ma być wykazem przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego z terenu Polski. Jej funkcjonowanie zainaugurowano dnia 15 stycznia 2013 r.⁶⁶³ Listę prowadzi Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przy współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa, przy czym NID odpowiedzialny jest za kontrolę formalną wniosków, zaś ich ocena merytoryczna dokonywana jest przez ekspertów powołanych przez wskazanego ministra. Formularze i pliki do pobrania, a także opis procedury dostępne są na stronie <http://niematerialne.nid.pl>.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego zawiera opis zamieszczonych na niej zjawisk, ich rys historyczny, informacje o miejscu występowania, znaczeniu dla praktykujących je społeczności, a także dokumentację fotograficzną i filmową. Lista ma charakter informacyjny, wpis nie rodzi zaś skutków prawnych, co odróżnia Listę np. od rejestru zabytków, a więc obiektów dziedzictwa materialnego. Wpis do rejestru zabytków rodzi skutki prawne polegające na powstaniu określonej w ustawie wiązki praw i obowiązków przysługujących posiadaczowi lub właścicielowi danego obiektu. Organy administracji mogą się przy tym posługiwać władczymi środkami nadzoru (weryfikacyjnego i prewencyjnego) w celu wyegzekwowania należytego wykonania obowiązków ochronnych. Ochrony elementów NDZK przez jego depozytariuszy, zgodnie z duchem i przepisami konwencji, administracja państwowa nie może egzekwować pod przymusem (nie może w związku z tym stosować władczych środków nadzoru). Istota obowiązków ochronnych ze strony państwa wynika z łącznego odczytania artykułów 11–15 (część III konwencji – ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego na poziomie krajowym; samo pojęcie ochrony zdefiniowane jest w art. 2 ust. 3). Sprowadza się ona do konieczności podejmowania działań przez państwo zawsze z pomocą i udziałem wspólnot, grup, jednostek i właściwych organizacji pozarządowych, gdyż zgodnie

⁶⁶³ Zob. <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/powstaje-krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego-3607.php> (dostęp: 2.09.2103 r.).

z art. 15 to właśnie one – nie państwo – „tworzą, zachowują i przekazują następnym pokoleniom takie dziedzictwo”. Odmiennie zatem od ochrony dziedzictwa materialnego, którego podstawą jest konserwacja, ochrona dziedzictwa niematerialnego polega przede wszystkim na budowaniu świadomości, zatem na edukacji: formalnej i nieformalnej⁶⁶⁴. Jak zauważa E. Klekot: „Inwentarz – lista – jako narzędzie ochrony, a nie tylko dokumentacji, ma sens jedynie wówczas, gdy potrafimy zaprojektować działania wspierające kontynuację konkretnych praktyk kulturowych w ich własnym środowisku, obejmując nim zarówno działania, jak i działających ludzi”⁶⁶⁵.

Artykuł 13 – Inne środki ochrony

W celu zapewnienia ochrony, rozwoju i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium, każde Państwo – Strona dąży do:

- a) prowadzenia ogólnej polityki zmierzającej do wyznaczenia niematerialnemu dziedzictwu kulturowemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączania ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego,
- b) wyznaczenia lub ustanowienia jednego lub kilku organów odpowiedzialnych za ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium,
- c) rozwijania studiów naukowych, technicznych i artystycznych, jak również metodologii badań, w celu skutecznej ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności jego zagrożonych elementów,
- d) przedsięwzięcia odpowiednich środków prawnych, technicznych, administracyjnych i finansowych mających na celu:
 - i) wspieranie tworzenia lub rozwoju ośrodków szkolenia w zakresie zarządzania zasobami niematerialnego dziedzictwa kulturo-

⁶⁶⁴ E. Klekot, *Konwencja o ochronie dziedzictwa niematerialnego: archeologia pojęć*, Ochrona Zabytków 2013, nr 1–4.

⁶⁶⁵ *Ibidem*.

- wego oraz przekazywania tego dziedzictwa poprzez fora i przestrzenie przeznaczone do jego odtwarzania lub wyrażania,**
- ii) umożliwianie dostępu do niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym przestrzeganiu zwyczajów rządzących dostępem do niektórych jego elementów,**
 - iii) powoływanie instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.**

1. Komentowany przepis podkreśla, że utworzenie krajowego inwentarza NDZK nie wyczerpuje obowiązków państw-stron nałożonych przez konwencję, a jedynie stanowi pierwszy krok do uzyskania dla tego dziedzictwa międzynarodowej ochrony. Wdrożenie konwencji wymagać więc będzie spójnej polityki państwa w tej mierze, której towarzyszyć będą szeroko zakrojone działania edukacyjne, promocyjne i administracyjne. Obok działań zmierzających do nadania NDZK odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączania ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego chodzi tu o zapewnienie gwarancji organizacyjnych związanych z wdrażaniem konwencji z 2003 r. Równoległe z wyznaczeniem lub ustanowieniem jednego lub kilku organów odpowiedzialnych za ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium, każde państwo-strona konwencji ma stworzyć odpowiednie warunki do prowadzenia działań ochronnych, w tym przez rozwój studiów naukowych, technicznych i artystycznych, jak również metodologii badań, w celu skutecznej ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, a w szczególności jego zagrożonych elementów. W odróżnieniu od analogicznych zapisów w konwencji z 1972 r., która używa sformułowania *develop*⁶⁶⁶, komentowany przepis mówi o sprzyjaniu, wspieraniu (*foster*). Mimo tej istotnej różnicy w obu tłumaczeniach przyjęto, że państwo zobowiązane jest rozwijać studia i badania naukowe. Tymczasem, co podkreślają komentatorzy, intencją twórców konwencji z 2003 r.

⁶⁶⁶ Artykuł 5 lit. c konwencji z 1972 r. w polskim tłumaczeniu stanowi, że w celu zapewnienia możliwie najskuteczniejszej ochrony państwa-strony „będą się starały w miarę możliwości i odpowiednio do warunków właściwych dla danego kraju (...) rozwijać studia i badania naukowe i techniczne oraz doskonalić metody interwencyjne, które pozwolą Państwu sprostać niebezpieczeństwom zagrażającym jego dziedzictwu kulturalnemu lub naturalnemu”.

było zobowiązanie państw-stron jedynie do zapewnienia wsparcia dla takiego rozwoju⁶⁶⁷.

2. Artykuł 13 zobowiązuje wreszcie państwa-strony konwencji do przedsięwzięcia odpowiednich środków prawnych, technicznych, administracyjnych i finansowych, dostosowanych do sytuacji w danym państwie, mających na celu: wspieranie tworzenia lub rozwoju ośrodków szkolenia w zakresie zarządzania zasobami niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz przekazywania tego dziedzictwa przez fora i przestrzenie przeznaczone do jego odtwarzania lub wyrażania, umożliwianie dostępu do niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym przestrzeganiu zwyczajów rządzących dostępem do niektórych jego elementów, powoływanie instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa. Warto zauważyć, że przepis ten zawiera w sobie pewną sprzeczność. Otóż umożliwianiu dostępu do niematerialnego dziedzictwa towarzyszy obowiązek respektowania zwyczajów rządzących dostępem do niektórych jego elementów, które nierzadko wymagają ograniczenia tego dostępu. Przy czym, jak przyjmują komentatorzy, zasadą jest dostępność, zaś ograniczenia wyjątkiem, który może być wprowadzony ze względu na wskazane w tym przepisie zwyczaje związane z danym elementem NDZK⁶⁶⁸. Natomiast powoływanie instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa wynika z potrzeby wzmocnienia tych działań ochronnych, które jako podstawowe dla realizacji celów konwencji z 2003 r. mają wspierać obowiązek identyfikacji i dokumentacji NDZK.

Artykuł 14 – Kształcenie, uświadamianie i rozwijanie potencjału

Każde Państwo – Strona dąży, wykorzystując odpowiednie środki, do:
a) **zapewnienia, aby niematerialne dziedzictwo kulturowe było uznawane, szanowane i promowane w społeczeństwie, w szczególności poprzez:**

⁶⁶⁷ Zob. J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention...*, s. 68–69.

⁶⁶⁸ *Ibidem*, s. 71.

- i) **programy mające na celu edukację, podnoszenie świadomości i upowszechnianie informacji, skierowane do ogółu społeczeństwa, w szczególności do młodzieży,**
 - ii) **konkretne programy edukacyjne i szkoleniowe dla zainteresowanych wspólnot oraz grup,**
 - iii) **działania mające na celu rozwijanie potencjału w dziedzinie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności w zakresie zarządzania i badań naukowych, oraz**
 - iv) **nieformalne środki przekazywania wiedzy,**
- b) **informowania opinii publicznej o istniejących zagrożeniach dla takiego dziedzictwa oraz działaniach podejmowanych w ramach niniejszej Konwencji,**
 - c) **promowania działań edukacyjnych w celu ochrony obszarów naturalnych oraz miejsc pamięci, których istnienie jest konieczne dla wyrażania niematerialnego dziedzictwa kulturowego.**

1. Przypisanie decydującego znaczenia świadomości społecznej co do wartości dziedzictwa niematerialnego dla realizacji celów konwencji z 2003 r. przesądziło o osobnym uregulowaniu zagadnień związanych z kształceniem, uświadamianiem i rozwijaniem potencjału NDZK dla społeczeństwa. Komentowany przepis odnosi się w szczególności do działań edukacyjnych, które nie mogą być jednak ograniczone wyłącznie do tzw. edukacji formalnej, ale powinny być raczej skierowane do ogółu społeczeństwa, w szczególności do młodzieży, w formie określonych programów, przy zastosowaniu różnych form przekazu, w tym *mass mediów*, aby trafić do jak najszerszego grona odbiorców⁶⁶⁹.

2. Zgodnie z art. 14 lit. b konwencji z 2003 r. każde państwo-strona dąży, wykorzystując odpowiednie środki, do informowania opinii publicznej o istniejących zagrożeniach dla takiego dziedzictwa oraz działaniach podejmowanych w ramach konwencji. Wprawdzie nie zostało to wprost wskazane w tym przepisie, ale komentatorzy przyjmują, że intencją twórców konwencji z 2003 r. było przypisanie w tym zakresie doniosłej roli mediom⁶⁷⁰. W szczególności osiągnięcie celów przyświecających stworzeniu Listy NDZK wska-

⁶⁶⁹ *Ibidem*, s. 74–75.

⁶⁷⁰ *Ibidem*, s. 75.

zanych w art. 16 ust. 1 konwencji, a więc uwydatnienie roli NDZK oraz zwiększenie świadomości jego znaczenia, jest możliwe wyłącznie przy zapewnieniu obecności tych zagadnień w życiu publicznym przez stałe informowanie opinii publicznej o istniejących zagrożeniach dla takiego dziedzictwa oraz o działaniach podejmowanych w ramach niniejszej konwencji.

3. Artykuł 14 lit. c konwencji z 2003 r. przypomina o nierozzerwalnym związku między materialnym i niematerialnym dziedzictwem. Wskazać należy w szczególności, że wiele miejsc pamięci w rozumieniu komentowanego przepisu zostało wpisanych na Listę dziedzictwa światowego w związku z posiadanymi przez nie wartościami niematerialnymi⁶⁷¹.

Artykuł 15 – Udział wspólnot, grup i jednostek

W ramach działań z zakresu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego każde Państwo – Strona dąży do zapewnienia jak najszerszego udziału wspólnot, grup oraz, gdy to właściwe, jednostek, które tworzą, zachowują i przekazują następnym pokoleniom takie dziedzictwo, a także do aktywnego włączania ich w zarządzanie nim.

Wśród wielu zadań w dziedzinie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności wskazanych w art. 13 i 14 konwencji z 2003 r., podkreślono obowiązek zapewnienia możliwie najszerszego udziału społeczności, grup, a gdzie to stosowne – także jednostek (zbiorczo nazywanych *stakeholders*), które tworzą, podtrzymują oraz przekazują takie dziedzictwo. Wymienione w art. 15 konwencji grupy i jednostki są tożsame z kategorią podmiotów uwzględnionych w definicji NDZK wskazanej w art. 2 ust. 1 konwencji. Mają być więc one nie tylko istotnym elementem „twórczym” dla zakwalifikowania elemen-

⁶⁷¹ Przykładem miejsca światowego dziedzictwa o doniosłych wartościach niematerialnych, podkreślonych zresztą w uzasadnieniu wpisu, jest chociażby Kalwaria Zebrzydowska – zespół architektoniczno-parkowy i park krajobrazowo-pielgrzymkowy. Innym przykładem może być chociażby Uluru w Australii, wpisane na Listę światowego dziedzictwa jako przykład dziedzictwa naturalnego – wpis obejmuje płaską równinę, nad którą wznoszą się dwie święte góry Aborygenów – Ayers Rock (uznawana za największy monolit skalny) i grupa 36 skał zwana Mount Olga, wzbogaconych unikatową fauną i florą – oraz dziedzictwa kulturowego (ze względu na znaczenie tego miejsca dla Aborygenów).

tów do NDZK oraz ich przekazania przyszłym pokoleniom, ale również powinny być one włączone w realizację zadań ochronnych oraz zarządzanie tym dziedzictwem⁶⁷².

IV. OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA POZIOMIE MIĘDZYNARODOWYM

Artykuł 16 – Lista reprezentatywna niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości

1. W celu zwiększenia widoczności niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenia świadomości jego znaczenia, a także promowania dialogu respektującego różnorodność kulturową, Komitet – na wniosek zainteresowanych Państw – Stron – sporządza, uaktualnia i publikuje Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

2. Komitet opracowuje i przedstawia Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia kryteria sporządzania, aktualizacji i publikacji Listy.

1. Ochrona NDZK, co zostało już wskazane (zob. komentarz do art. 1), zorganizowana jest na dwóch poziomach: narodowym i międzynarodowym. Na poziomie międzynarodowym ochrona oparta jest na Liście reprezentatywnej niematerialnego dziedzictwa kulturowego (w skrócie – Lista dziedzictwa niematerialnego) oraz Liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony.

2. Każdy wniosek o wpis na Listę dziedzictwa niematerialnego, składany przez państwa-strony według rozdz. I, pkt 1.2 dyrektyw operacyjnych, musi spełnić wiele warunków:

- proponowany element spełnia kryteria definicji NDZK określone w art. 2 ust. 1 konwencji;
- wpis elementu na Listę dziedzictwa niematerialnego przyczyni się do zwiększenia widoczności i świadomości znaczenia NDZK oraz zachęci do dialogu, odzwierciedlając w ten sposób różnorodność kulturową świata i wspierając ludzką kreatywność;

⁶⁷² Zob. J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention...*, s. 76–77.

- wypracowane zostały środki mające na celu ochronę i promocję wnioskowanego elementu;
- element został zgłoszony na podstawie możliwie jak najszerszego udziału wspólnot, grup lub jednostek, które wyraziły na to swoją świadomą, uprzednią i nieprzymuszoną zgodę;
- element jest wpisany do rejestru NDZK z terytorium(-iów) wnioskującego kraju(-ów), jak zostało to określone w art. 11 i 12 konwencji.

3. Artykuł 16 ust. 1 konwencji z 2003 r. wskazuje na podstawowe cele, dla których realizacji tworzona jest Lista dziedzictwa niematerialnego. Chodzi o zwiększenie widoczności niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenie świadomości jego znaczenia, a także promowanie dialogu respektującego różnorodność kulturową. Co więcej, zgodnie z komentowanym przepisem Komitet sporządza, uaktualnia i publikuje Listę dziedzictwa niematerialnego, działając jednak wyłącznie na wniosek zainteresowanych państw-stron. Stanowi to bardzo istotną zmianę w stosunku do rozwiązań z konwencji z 1972 r. Konwencja z 2003 r. wymaga aktywnej postawy państw-stron i zakłada udział depozytariuszy niematerialnego dziedzictwa, zgodnie z art. 15 konwencji.

4. Obecnie na Liście znajdują się 282 elementy (grudzień 2013).

Artykuł 17 – Lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony

1. W celu podjęcia właściwych środków ochrony, Komitet sporządza, uaktualnia i publikuje Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony i wpisuje na Listę zagrożone elementy tego dziedzictwa na wniosek zainteresowanego Państwa – Strony.

2. Komitet opracowuje i przedstawia Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia kryteria sporządzania, aktualizacji i publikacji Listy.

3. W najpilniejszych przypadkach, dla których obiektywne kryteria będą zatwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne na wniosek Komitetu, Komitet może wpisać dany element dziedzictwa na Listę, o której jest mowa w ustępie 1, po konsultacji z zainteresowanym Państwem – Stroną.

1. Na wniosek zainteresowanych państw-stron zagrożone elementy dziedzictwa niematerialnego mogą zostać wpisane na specjalną Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony. Komitet opracowuje i przedstawia Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia kryteria tworzenia, aktualizowania i publikacji tej Listy. Kryterium reprezentatywności jest najważniejszym, które Komitet będzie musiał zdefiniować.

2. To, że wnioski mogą być składane wyłącznie przez „zainteresowane państwa-strony” było mocno podkreślane podczas prac przygotowawczych⁶⁷³. Odstępstwo od tej zasady przewidziane jest tylko w przypadkach niecierpiących zwłoki, które można stwierdzić, stosując obiektywne kryteria zatwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne na wniosek Komitetu, kiedy to Komitet może wpisać obiekt dziedzictwa wymagający natychmiastowej ochrony na odpowiednią listę, co prawda nie „na wniosek”, ale „w porozumieniu” z zainteresowanym państwem-stroną (art. 17 ust. 3 konwencji).

3. Obecnie na Liście tej znajduje się 35 elementów (grudzień 2013).

Artykuł 18 – Programy, projekty i działania mające na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego

1. Na podstawie propozycji składanych przez Państwa – Strony oraz zgodnie z kryteriami, które ustali Komitet a zatwierdzi Zgromadzenie Ogólne, Komitet okresowo wybiera i promuje narodowe, subregionalne i regionalne programy, projekty i działania mające na celu ochronę dziedzictwa, które w jego opinii najlepiej odzwierciedlają zasady i cele niniejszej Konwencji, uwzględniając przy tym specjalne potrzeby krajów rozwijających się.

2. W tym celu Komitet przyjmuje, rozpatruje i zatwierdza wnioski Państw – Stron o udzielenie międzynarodowej pomocy w przygotowywaniu takich propozycji.

3. Komitet wspiera realizację takich projektów, programów i działań poprzez rozpowszechnianie najlepszych praktyk, wykorzystując sposoby, które określi.

⁶⁷³ J. Blake, *On Developing a New International Convention...*, s. 408.

1. Równoległe z prowadzeniem wspomnianych list ochrona na poziomie międzynarodowym obejmuje programy, projekty i działania mające na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W szczególności Komitet okresowo wybiera i promuje narodowe, subregionalne i regionalne programy, projekty i działania mające na celu ochronę dziedzictwa, które w jego opinii najlepiej odzwierciedlają zasady i cele konwencji. Przy czym kryteria selekcji oraz tryb przedkładania konkretnych propozycji Komitetowi określa indywidualnie każde państwo-strona konwencji. To ono decyduje, co przedstawić Komitetowi. Rolą natomiast Komitetu jest nie tylko dokonać wyboru spośród przedstawionych kandydatów, ale również je promować.

2. Podczas posiedzenia Komitetu, które odbyło się na Bali w dniach 22–29 listopada 2011 r., wyróżnione zostały następujące programy przez wpis do rejestru najlepszych praktyk w dziedzinie ochrony dziedzictwa niematerialnego:

- a) program ochrony bogactwa różnorodności tradycyjnych gier i zabaw we Flandrii (Belgia);
- b) narodowy program zgłaszania społecznych projektów ochrony dziedzictwa niematerialnego (Brazylia);
- c) żywe muzeum tańca i muzyki fandango (Brazylia);
- d) rewitalizacja tradycyjnego rzemiosła produkcji wapna w Morón de la Frontera w regionie Andaluzji (Hiszpania);
- e) Táncház – jako przykład węgierskiego modelu przekazu dziedzictwa kultury niematerialnej (Węgry)⁶⁷⁴.

Natomiast podczas kolejnej sesji Komitetu, która odbyła się w Paryżu w dniach 3–7 grudnia 2012 r., postanowiono wyróżnić jedną z dwóch jedynie przedstawionych propozycji. Był to *Xtaxkgakget Makgkaxtlawana* jako centrum sztuki autochtonicznej wnoszące wkład w zachowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludności Totonac z Veracruz (Meksyk). Jednocześnie postanowiono odrzucić propozycję chińską obejmującą „Strategię kształcenia przyszłych pokoleń w zakresie sztuki lalkarskiej w prowincji Fujian”, uzasadniając, że w wypadku tego programu, zaplanowanego na lata 2008–2020, brak jest na tym etapie wystarczających dowodów na to, aby wskazany model mógł być interesujący

⁶⁷⁴ Zob. szerzej materiały dostępne na stronie: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=408> (dostęp: 2.09.2013 r.).

dla innych krajów, niezależnie od tego, czy z czasem jego efektywność i potencjał przesądzi o uznaniu go za przykład dobrych praktyk⁶⁷⁵.

V. MIĘDZYNARODOWA WSPÓŁPRACA I POMOC

Artykuł 19 – Współpraca

1. Dla celów niniejszej Konwencji, współpraca międzynarodowa obejmuje między innymi wymianę informacji i doświadczeń, wspólne inicjatywy oraz utworzenie mechanizmu wsparcia dla Państw – Stron w ich działaniach mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

2. Bez uszczerbku dla postanowień przepisów ich prawa krajowe- go oraz prawa zwyczajowego i zwyczajów, Państwa – Strony uznają, że ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego leży w interesie ogólnym ludzkości i zobowiązują się podjąć w tym celu współpracę na poziomie bilateralnym, subregionalnym, regionalnym oraz międzynarodowym.

1. Oprócz obydwu list, o których mowa w art. 16 konwencji z 2003 r., system międzynarodowej współpracy na rzecz ochrony NDZK do swoich narzędzi zalicza możliwość skorzystania z międzynarodowej pomocy na działania podjęte na rzecz ochrony NDZK. Warunki tej pomocy są ustalane w drodze porozumienia zawieranego między państwem korzystającym z pomocy a Komitetem. Państwo partycypuje, w granicach swoich możliwości, w kosztach środków ochrony, na które przyznawana jest pomoc międzynarodowa, oraz przedkłada Komitetowi sprawozdanie z jej wykorzystania (zob. art. 24 konwencji).

2. Komentowany przepis w żaden sposób nie limituje możliwej do podjęcia na tle konwencji współpracy międzynarodowej. W szczególności art. 19 ust. 1 konwencji stanowi otwarty katalog form współpracy, o czym decyduje użycie słów „między innymi”. W związku z tym państwa-strony w swoich działaniach mających na celu ochronę niematerialnego dziedzic-

⁶⁷⁵ Zob. odnośne decyzje Decision 7.COM 9.2 (Meksyk) oraz Decision 7.COM 9.1 (Chiny) (w:) *Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Seventh session, UNESCO Headquarters, Paris, 3 to 7 December 2012, Decisions, ITH/12/7.COM/Decisions, Paris, 7 December 2012*, dokument dostępny na stronie: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00430> (dostęp: 2.09.2103 r.).

ctwa kulturowego nie muszą ograniczać się wyłącznie do wymiany informacji i doświadczeń oraz innych wspólnych inicjatyw. Co więcej, art. 19 ust. 2 konwencji z 2003 r. dopuszcza współpracę na poziomie bilateralnym, subregionalnym, regionalnym oraz międzynarodowym. Wynika to z charakteru wielu elementów NDZK, które ze względu na swoją specyfikę wymagają transgranicznej ochrony, co z kolei powoduje konieczność nadania jej odpowiednich ram prawnych.

3. Analiza art. 19 ust. 2 konwencji z 2003 r. wymaga uwzględnienia jego odpowiednika znajdującego się w art. 6 konwencji z 1972 r. O ile komentowana konwencja stanowi, że „bez uszczerbku dla postanowień przepisów ich prawa krajowego oraz prawa zwyczajowego i zwyczajów, Państwa-Strony uznają, że ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego leży w interesie ogólnym ludzkości i zobowiązują się podjąć” określoną współpracę na rzecz ich ochrony, o tyle konwencja z 1972 r. na pierwszy plan wysuwa suwerenność poszczególnych państw-stron konwencji i poszanowanie praw rzeczowych do tego dziedzictwa wynikających z ustawodawstwa krajowego.

Artykuł 20 – Cele pomocy międzynarodowej

Pomoc międzynarodowa może zostać udzielona na następujące cele:

- a) ochrona dziedzictwa wpisanego na Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony,**
- b) przygotowywanie rejestrów w rozumieniu Artykułów 11 i 12,**
- c) wspieranie programów, projektów oraz działań realizowanych na poziomie krajowym, subregionalnym i regionalnym, mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego,**
- d) inne cele, które Komitet uzna za konieczne.**

Artykuł 21 – Formy pomocy międzynarodowej

Pomoc udzielana przez Komitet Państwu – Stronie podlega wytycznym operacyjnym przewidzianym w Artykule 7 i może przybierać następujące formy:

- a) prowadzenie badań dotyczących różnych aspektów ochrony,
- b) zapewnienie ekspertów i praktyków,
- c) szkolenie całego niezbędnego personelu,
- d) opracowywanie norm i innych środków,
- e) tworzenie i wykorzystywanie infrastruktury,
- f) dostarczanie sprzętu i wiedzy specjalistycznej,
- g) inne formy pomocy finansowej i technicznej, w tym, tam gdzie jest to właściwe, niskoprocentowane pożyczki i darowizny.

Artykuł 22 – Warunki udzielania pomocy międzynarodowej

1. Komitet ustanawia procedury rozpatrywania wniosków o pomoc międzynarodową i określa informacje, jakie powinny być zawarte w tych wnioskach, takie jak wnioskowane środki, niezbędne interwencje oraz szacunkowe koszty.

2. W przypadkach wymagających natychmiastowego działania Komitet rozpatruje wnioski o pomoc priorytetowo.

3. W celu podjęcia decyzji Komitet przeprowadza takie badania i konsultacje, jakie uzna za konieczne.

Artykuł 23 – Wnioski o pomoc międzynarodową

1. Każde Państwo – Strona może złożyć wniosek do Komitetu o pomoc międzynarodową na cele ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium.

2. Wniosek taki może być również złożony wspólnie przez dwa lub więcej Państw – Stron.

3. Wniosek powinien zawierać informacje, o których mowa w Artykule 22 ustęp 1, oraz niezbędną dokumentację.

Artykuł 24 – Rola Państw – Stron korzystających z pomocy

1. Zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji, udzielana pomoc międzynarodowa regulowana będzie w porozumieniu zawartym pomiędzy Państwem – Stroną korzystającym z pomocy a Komitetem.

2. Jest zasadą ogólną, że Państwo – Strona korzystające z pomocy uczestniczy, w miarę swoich możliwości, w kosztach środków podejmowanych w celu ochrony, na które przyznano pomoc międzynarodową.

3. Państwo – Strona korzystające z pomocy składa Komitetowi sprawozdanie z wykorzystania pomocy przyznanej na cele ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

1. Analogicznie do konwencji z 1972 r. także i ta konwencja przewiduje system międzynarodowej współpracy⁶⁷⁶, określając procedury ubiegania się o międzynarodową pomoc. Każde państwo-strona może złożyć do Komitetu wniosek o międzynarodową pomoc na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium. Taki wniosek może zostać złożony łącznie przez dwa lub więcej państw-stron (art. 23 ust. 1 i 2 konwencji). Tak jak w przypadku wniosku o wpis, wniosek o pomoc wymaga istnienia terytorialnego związku „objektu” z państwem wnioskodawcą. Możliwość złożenia takiego wniosku przez większą liczbę państw wynika z uznania dynamicznego, niejednokrotnie transgranicznego charakteru niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Warunki tej pomocy są ustalane w drodze porozumienia zawieranego między państwem korzystającym z pomocy a Komitetem. Państwo partycypuje, w granicach swoich środków, w kosztach środków ochronnych, na które pomoc międzynarodowa jest przyznawana, oraz przedkłada Komitetowi sprawozdanie z jej wykorzystania (zob. art. 24 konwencji).

2. Pomoc międzynarodowa może zostać przyznana dla realizacji m.in. następujących celów:

- a) ochrona dziedzictwa wpisanego na Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony;
- b) przygotowanie inwentarzy;
- c) wspieranie programów, projektów i działań realizowanych na narodowym, ponadregionalnym i regionalnym poziomie, ukierunkowanych na ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego (art. 22 konwencji).

⁶⁷⁶ Art. 19 ust. 2: „Bez uszczerbku dla postanowień przepisów ich prawa krajowego oraz prawa zwyczajowego i zwyczajów, Państwa-Strony uznają, że ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego leży w interesie ogólnym ludzkości i zobowiązują się podjąć w tym celu współpracę na poziomie bilateralnym, subregionalnym, regionalnym oraz międzynarodowym”.

Formy udzielenia tej pomocy mogą polegać na:

- a) studiach dotyczących różnych aspektów ochrony;
- b) zapewnianiu ekspertów i praktyków;
- c) szkoleniu koniecznego personelu;
- d) opracowaniu instrumentów prawnych i innych środków;
- e) tworzeniu i obsłudze stosownej infrastruktury;
- f) dostarczaniu wyposażenia i *know-how*;
- g) innych formach pomocy finansowej i technicznej, włączając, w razie potrzeby, udzielanie pożyczek nisko oprocentowanych oraz dokonywanie darowizn (art. 21 konwencji).

3. Zasady ochrony międzynarodowej, międzynarodowej współpracy i pomocy musiały zostać zrównoważone przepisami nakładającymi na państwa-strony pewne obowiązki na poziomie narodowym. Podstawową zasadą „systemu list” jest to, że dziedzictwo nimi nieobjęte korzysta jednak z ochrony zapewnionej mu przez państwo, na którego terenie ono się znajduje. Zasadę tę odzwierciedla m.in. artykuł 13 konwencji.

4. Zgłoszenia wniosku o udzielenie pomocy międzynarodowej należy dokonać zgodnie z formularzem ICH-04, w wersji zmodyfikowanej z dnia 26 lutego 2013 r. Instrukcja dotycząca uzupełnienia formularza oraz pozostałe niezbędne informacje dostępne są na stronie www.unesco.org/culture/ich.

VI. FUNDUSZ OCHRONY NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Artykuł 25 – Charakter i środki Funduszu

1. Tworzy się niniejszym „Fundusz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego”, zwany dalej „Funduszem”.

2. Fundusz jest tworzony ze środków powierzonych, zgodnie z Regulaminem Finansowym UNESCO.

3. Środki Funduszu powstają ze:

- a) składek Państw – Stron,

- b) środków finansowych przyznanych na ten cel przez Konferencję Generalną UNESCO;
- c) wpłat, darowizn i zapisów dokonywanych przez:
 - i) inne Państwa,
 - ii) organizacje i programy systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności Programu Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju, jak również inne organizacje międzynarodowe,
 - iii) podmioty publiczne lub prywatne, a także osoby fizyczne,
- d) wszelkich odsetek należnych od środków Funduszu,
- e) środków uzyskanych ze zbiorów oraz wpływów z imprez organizowanych na rzecz Funduszu,
- f) wszelkich innych środków przewidzianych w regulaminie Funduszu, uchwalonych przez Komitet.

4. Komitet podejmuje decyzję o sposobie wykorzystania środków Funduszu w oparciu o wytyczne przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne.

5. Komitet może przyjmować wpłaty i inne formy pomocy na cele ogólne i specjalne, związane z realizacją konkretnych projektów pod warunkiem, że uprzednio podjął on decyzję o realizacji tych projektów.

6. Wpłaty na rzecz Funduszu nie mogą wiązać się z żadnymi warunkami natury politycznej, ekonomicznej bądź innej, które byłyby niezgodne z celami niniejszej Konwencji.

Artykuł 26 – Składki Państw – Stron na rzecz Funduszu

1. Niezależnie od wszelkich dodatkowych wpłat dobrowolnych, Państwa – Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się wpłacać regularnie co dwa lata składki na Fundusz, których wysokość, obliczona według jednakowej stawki procentowej dla wszystkich Państw, zostanie określona przez Zgromadzenie Ogólne. Uchwała Zgromadzenia Ogólnego w tej sprawie wymaga większości głosów obecnych i głosujących Państw – Stron, które nie złożyły oświadczenia przewidzianego w ustępie 2 niniejszego Artykułu. W żadnym wypadku składka obowiązkowa Państw – Stron nie może przekroczyć 1% ich składki do budżetu zwyczajnego UNESCO.

2. Jednakże każde Państwo, o którym mowa w Artykule 32 lub Artykule 33 niniejszej Konwencji, może w chwili składania swoich dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia złożyć oświadczenie, że nie będzie związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego Artykułu.

3. Państwo – Strona niniejszej Konwencji, które złożyło oświadczenie przewidziane w ustępie 2 niniejszego Artykułu, dołoży wszelkich starań, by cofnąć to oświadczenie poprzez zawiadomienie Dyrektora Generalnego UNESCO. Jednakże cofnięcie oświadczenia nie będzie miało skutku w zakresie składek obowiązkowych należnych od tego Państwa do dnia otwarcia sesji najbliższego Zgromadzenia Ogólnego.

4. W celu umożliwienia Komitetowi skutecznego planowania działań, składki Państw – Stron niniejszej Konwencji, które złożyły oświadczenie przewidziane w ustępie 2 niniejszego Artykułu, powinny być uiszczane regularnie, przynajmniej raz na dwa lata, i powinny być jak najbardziej zbliżone do składek, jakich dokonywałyby, gdyby były związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego Artykułu.

5. Żadne Państwo – Strona niniejszej Konwencji zalegające z wpłatą składek obowiązkowych lub dobrowolnych za bieżący i poprzedni rok kalendarzowy, nie może być wybrane na Członka Komitetu; postanowienie to nie ma zastosowania do pierwszych wyborów. Mandat takiego Państwa, które już jest członkiem Komitetu, wygasa z dniem wyborów przewidzianych w Artykule 6 niniejszej Konwencji.

Artykuł 27 – Dobrowolne składki uzupełniające na rzecz Funduszu

Państwa – Strony, które zamierzają uiszczać składki dobrowolne w uzupełnieniu składek przewidzianych w Artykule 26, informują o swoim zamiarze Komitet, najszybciej jak jest to możliwe, aby umożliwić Komitetowi odpowiednie planowanie działań.

Artykuł 28 – Międzynarodowe zbiórki

Państwa – Strony, tak dalece jak jest to możliwe, wspierają akcje zbiórek międzynarodowych organizowanych na rzecz Funduszu pod auspicjami UNESCO.

1. Podobnie jak w przypadku konwencji 1972 r., przepisy konwencji z 2003 r. przewidują powołanie Funduszu Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Przyjęciu komentowanych przepisów w niniejszym kształcie towarzyszyła ożywiona dyskusja⁶⁷⁷. Jednym z problemów było rozstrzygnięcie w zakresie obowiązkowej bądź dobrowolnej składki oraz jej wysokości. Ostatecznie uznano, przyjmując w tym zakresie rozwiązanie kompromisowe, że Fundusz jest niezbędny do implementacji konwencji, gdyż wymaga rzeczywistych nakładów ze strony państw-stron i może przyczynić się do nadania konwencji charakteru praktycznego, funkcjonalnego. I tak zgodnie z art. 26 ust. 1 konwencji z 2003 r. niezależnie od wszelkich dodatkowych wpłat dobrowolnych państwa-strony zobowiązują się wpłacać regularnie co 2 lata składkę na Fundusz, której wysokość, obliczona według jednakowej stawki procentowej dla wszystkich państw, jest określana przez Zgromadzenie Ogólne. Uchwała Zgromadzenia Ogólnego w tej sprawie wymaga większości głosów obecnych i głosujących państw-stron, które nie złożyły oświadczenia przewidzianego w art. 26 ust. 2. W żadnym wypadku składka obowiązkowa państw-stron nie może przekroczyć 1% ich składki do budżetu zwyczajnego UNESCO. Ograniczenie w zakresie wpłat obowiązkowych dotyczy tych państw, które w chwili składania swoich dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia złożyły oświadczenia, że nie będą związane postanowieniami art. 26 ust. 1. Zarówno art. 26, jak i art. 27 konwencji przewidują obowiązki informacyjne dla państw-stron konwencji dotyczące płacenia składek, które mają pozwolić Komitetowi na prowadzenie odpowiedniej, zaplanowanej z wyprzedzeniem polityki finansowej.

2. Podczas 4. sesji Zgromadzenia Ogólnego, która odbyła się w Paryżu w dniach 4–8 czerwca 2012 r., przedstawiono listę podmiotów, które między czerwcem 2010 r. a majem 2012 r. zasiły Fundusz w trybie z art. 25 ust. 3. Dobrowolną pomoc przekazały: Bułgaria, Estonia, Węgry, Indonezja, Japonia, Monako, Norwegia, Oman, Republika Korei oraz Hiszpania. Dobrowolną składkę przekazała również Holandia, która w późniejszym czasie stała się stroną konwencji. Wśród podmiotów prywatnych wskazano Szwajcarsko-Japońską Izbę Gospodarczą. Zgodnie z § 77 dyrektyw operacyjnych lista darczyńców sporządzana jest co 2 lata i przedstawiana na Zgromadzeniu Ogólnym.

⁶⁷⁷ Zob. J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention...*, s. 103–104.

VII. SPRAWOZDANIA

Artykuł 29 – Sprawozdania Państw – Stron

Państwa – Strony przedkładają Komitetowi, w terminach i w formie jakie określi, sprawozdania dotyczące środków legislacyjnych, administracyjnych i innych, jakie zostały podjęte dla realizacji niniejszej Konwencji.

Artykuł 30 – Sprawozdania Komitetu

1. Na podstawie swoich działań oraz sprawozdań przedkładanych przez Państwa – Strony, o których mowa w Artykule 29, Komitet składa sprawozdanie na każdej sesji Zgromadzenia Ogólnego.

2. Sprawozdanie podawane jest do wiadomości Konferencji Generalnej UNESCO.

1. Komentowane przepisy wprowadzają system sprawozdawczości zorganizowany na dwóch niezależnych poziomach: z jednej strony sprawozdania sporządzane przez państwa-strony konwencji, a z drugiej – sprawozdanie Komitetu, co istotnie odróżnia komentowane przepisy od modelu przyjętego w konwencji z 1972 r. Szczegółowe wytyczne dotyczące obowiązków sprawozdawczych stron konwencji zawierają § 151–169 dyrektyw operacyjnych. W wytycznych tych przyjęto, że każde z państw-stron konwencji okresowo przedkłada sprawozdania Komitetowi w zakresie środków podjętych w celu wprowadzenia w życie konwencji. Obejmuje to informacje dotyczące: sporządzania spisów niematerialnego dziedzictwa kulturowego obecnego na jego terytorium (zob. art. 11 i 12 konwencji), jak i inne środki ochrony, o których mowa w art. 11 i 13 konwencji, w zakresie:

- promowania funkcji niematerialnego dziedzictwa kulturowego w społeczeństwie i integracji jego ochrony do programów planowania;
- wspierania naukowych, technicznych i artystycznych studiów w celu skutecznej ochrony;
- ułatwiania, w miarę możliwości, dostępu do informacji odnoszących się do niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym

poszanowaniu zwyczajowych praktyk regulujących dostęp do jego szczegółowych aspektów.

Natomiast w zakresie zachowania elementów NDZK obecnych na jego terytorium i wpisanych na Listę reprezentacyjną państwa-strony powinny zapewnić możliwie najszerszy udział wspólnot, grup oraz w stosownych przypadkach osób zainteresowanych w procesie przygotowywania raportów okresowych, w których powinny się znaleźć informacje dotyczące funkcji danego elementu w życiu społecznym i kulturowym, oceny jego witalności i faktycznych zagrożeń dla jego zachowania (o ile takie istnieją), jego udziału w realizacji celów Listy reprezentatywnej, działań na rzecz promowania lub wzmocnienia danego elementu, a w szczególności odnośnie do wdrożenia wszelkich środków koniecznych w związku z jego zachowaniem oraz z udziałem społeczności, grup i osób będących depozytariuszami danego elementu.

Po otrzymaniu sprawozdań państw-stron Sekretariat rejestruje je oraz potwierdza ich odbiór. Jeśli raport jest niekompletny, państwo-strona będzie poinformowane o sposobie uzupełnienia braków. Sekretariat przekazuje do Komitetu, przed każdą z sesji zwyczajnych, przegląd wszystkich otrzymanych zgłoszeń. Informacje i raporty są również dostępne dla państw-stron. Po sesji, na której sprawozdania są badane przez Komitet, są one udostępniane do publicznej informacji, chyba że Komitet postanowi inaczej, powołując się na wyjątkowe okoliczności.

2. Sprawozdania Komitetu składane są na każdej sesji Zgromadzenia Ogólnego. Są one również przekazywane do wiadomości Konferencji Generalnej UNESCO.

VIII. POSTANOWIENIA PRZEJŚCIOWE

Artykuł 31 – Stosunek do Proklamacji Arcydzieł Ustnego i Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości

1. Komitet wpisze na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości elementy proklamowane jako Arcydzieła Ustnego i Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości przed wejściem w życie niniejszej Konwencji.

2. Wpis tych elementów na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości w żaden sposób nie przesądza tego, jakie będą kryteria wpisu na Listę w przyszłości, ustalone zgodnie z Artykułem 16 ustęp 2.

3. Nie przewiduje się kolejnych Proklamacji po wejściu w życie niniejszej Konwencji.

1. Proklamacja arcydzieł ustnego i niematerialnego dziedzictwa ludzkości była programem bezpośrednio powiązaniem z konwencją z 2003 r.⁶⁷⁸ W ramach programu, który miał trzy edycje (w 2001 r., 2003 r. i 2005 r.), mogły być zgłaszane obiekty dwojakiego rodzaju – tzw. przestrzeń kulturowa (*cultural spaces*) z zachowanymi autentycznymi tradycjami (np. targi, festiwale, doroczne procesje) oraz tradycyjne i ludowe formy wyrazu (*forms of popular and traditional expression*), takie jak język, literatura przekazywana ustnie, muzyka, taniec, gry, mitologia, obrzędy, obyczaje i *know-how* związane z rzemiosłem. Łącznie w ciągu trzech edycji wybrano 90 arcydzieł. Wpis był obwarowany licznymi wymogami, m.in. należało przygotować kilkuletni plan ochrony z zagwarantowaniem finansowania przewidywanych przedsięwzięć.

2. W maju 2001 r., podczas pierwszej edycji Listy, Dyrektor Generalny UNESCO uznał 19 obiektów za arcydzieła ustnego i niematerialnego dziedzictwa ludzkości. Międzynarodowe jury, powoływane na 4-letnią kadencję, raz na 2 lata dokonywało selekcji według 6 kryteriów ustalonych i zdefiniowanych w czasie spotkania w Elche (Hiszpania, wrzesień 2001 r.):

- 1) obiekt musi reprezentować niezwykłą wartość jako arcydzieło ludzkiego geniuszu;
- 2) musi być silnie zakorzeniony w tradycji kulturowej lub kulturowej historii danej społeczności;
- 3) musi być środkiem wzmacniania tożsamości kulturowej ludzi i określonych społeczności, odgrywać rolę źródła inspiracji i wymiany międzykulturowej jako środek spajający społeczności i ludzi oraz odgrywający współcześnie rolę społeczną i kulturową;
- 4) być przykładem doskonałości zastosowanych technik i umiejętności;

⁶⁷⁸ *Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity*, więcej materiałów na ten temat na stronie: <http://www.unesco.org/culture/ich/?pg=00103> (dostęp: 2.09.2013 r.).

- 5) potwierdzać swą wartość jako unikalne świadectwo żywych tradycji kulturowych;
- 6) być zagrożony wymarciem albo z powodu braku środków na jego ochronę, albo z powodu postępujących zmian, urbanizacji lub akulturacji⁶⁷⁹.

3. Kandydatury do listy mogły zgłaszać rządy państw członkowskich UNESCO i państw stowarzyszonych, organizacje międzyrządowe w porozumieniu z odpowiednimi narodowymi komitetami ds. UNESCO oraz organizacje pozarządowe będące w stosunkach formalnych z UNESCO w porozumieniu z odpowiednimi narodowymi komitetami ds. UNESCO. Każdy kraj mógł zgłosić co 2 lata jedną kandydaturę i ponowić zgłoszenie w przypadku jej wcześniejszego odrzucenia. Państwa mogły też zgłaszać kandydatury grupowo⁶⁸⁰. Zgłoszenia były oceniane przez organizacje pozarządowe, takie jak m.in. Międzynarodowa Rada Muzyki Tradycyjnej (ICTM), Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM), Międzynarodowy Instytut Teatralny (ITI), Międzynarodowa Unia Nauk Antropologicznych i Etnologicznych (IUAES), Stały Międzynarodowy Komitet Lingwistów (CIPL).

4. Program był finansowany ze środków pozabudżetowych. Pierwszą i drugą edycję listy sponsorował rząd Japonii, dzięki któremu 80 państw otrzymało pomoc finansową na przygotowanie swoich zgłoszeń i opracowanie planów ochrony. Program pomagali promować Ambasadorzy Dobrej Woli (*Goodwill Ambassadors*) UNESCO – wybitne postacie ze świata kultury, nauki, polityki, sportu, które zdecydowały się wesprzeć, albo finansowo, albo przez udzielenie swojego wizerunku do promocji takiego obiektu, niektóre z 90 arcydzieł figurujących na trzech edycjach listy (19 z pierwszej z 2001 r., 28 z drugiej z 2003 r. i 43 z trzeciej w 2005 r.)⁶⁸¹.

⁶⁷⁹ Dokument końcowy z tego spotkania – *International Jury for the Proclamation by UNESCO of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity, Extraordinary Meeting, Elche, 21–23 September 2002. Final Report*, RIO/ITH/2002/INF/6.

⁶⁸⁰ Uczyniły to Litwa, Łotwa i Estonia w 2003 r., zgłaszając pieśni i tańce bałtyckie, oraz Tadykistan i Uzbekistan – muzykę *Shashmaqom*. Zostały one wpisane podczas drugiej edycji listy.

⁶⁸¹ Byli to m.in.: francuski astronauta Patrick Baudry, promujący rzemiosło stolarskie społeczności Zafimaniry (Madagaskar), aktorka Claudia Cardinale – sycylijski teatr lalek *Opera dei Pupi* (Włochy), była prezydent Islandii Vigdis Finnbogadóttir – przestrzeń kulturowa wysp Kihnu i Manija (Estonia), hiszpański pilot i naukowiec Kitiñ Muñoz – przestrzeń kulturowa placu Jemaa el-Fna (Maroko).

5. Lista arcydzieł została inkorporowana do Listy dziedzictwa niematerialnego. Konwencja nie rozwiązuje jednak problemu, jaki może powstać po jej wejściu w życie: jak będą się przedstawiać zobowiązania krajów, które konwencji nie ratyfikowały, a posiadają obiekty wpisane na inkorporowaną listę arcydzieł. Nie ulega wątpliwości, że spośród wszystkich programów UNESCO ten właśnie został najściślej powiązany z konwencją. Proklamacja arcydzieł została bowiem inkorporowana do Listy dziedzictwa niematerialnego na mocy art. 31 konwencji. Od chwili wejścia w życie konwencji nie są już ogłaszane żadne kolejne edycje tego programu. Oznacza to, że te państwa, które „skorzystały z okazji” i uzyskały wpis określonych elementów swojego niematerialnego dziedzictwa na jedną z list arcydzieł, automatycznie korzystają obecnie z ochrony konwencyjnej. Warto w tym miejscu zauważyć, że Lista dziedzictwa niematerialnego, do której zadań należało m.in. wyrównanie dysproporcji między liczbą wpisów z krajów wysoko rozwiniętych na Liście światowego dziedzictwa a liczbą wpisów z krajów rozwijających się, także została „opanowana” przez Europę. Mimo że największa liczba wpisów pochodzi z regionu Azji i Pacyfiku (26), to Europa znalazła się już na drugim miejscu, uzyskując 20 wpisów, podczas gdy 19 pochodzi z Ameryki Łacińskiej i Karaibów, 18 z Afryki i 7 z krajów arabskich.

6. Polska nie brała udziału w programie listy arcydzieł, co obecnie skutkuje brakiem jakiegokolwiek polskiego elementu na Liście reprezentatywnej dziedzictwa niematerialnego. Zgodnie z obowiązującą procedurą obecna możliwość zgłoszenia na tę Listę jest dużo bardziej skomplikowana i w związku z ogromnym zainteresowaniem wielu państw możliwość liczebna zgłoszeń została w tym momencie ograniczona. Można więc przypuszczać, iż szanse na umieszczenie obiektu z Polski na liście międzynarodowej będziemy mieli dopiero za blisko 20 lat od momentu przyjęcia konwencji. Dodatkowo, aby obiekt znalazł się na Liście, musi zostać objęty ochroną krajową – czyli musi zostać wpisany do krajowego inwentarza. Przygotowanie krajowego inwentarza jest na obecnym etapie wewnątrz-krajowych dyskusji nad ratyfikowaną już konwencją poważnym wyzwaniem, które z pewnością będzie bardzo czasochłonne. Gdyby Polska wzięła udział w programie, obiekt z Polski byłby na liście międzynarodowej od 2006 r. (wejście konwencji w życie), i korzystałby z promocji i ochrony jeszcze w czasie oczekiwania na ratyfikację konwencji przez Polskę.

IX. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 32 – Ratyfikacja, przyjęcie lub zatwierdzenie

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu przez Państwa Członkowskie UNESCO, zgodnie z ich procedurami konstytucyjnymi.

2. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone u Dyrektora Generalnego UNESCO.

Artykuł 33 – Przystąpienie

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta na przystąpienie każdego Państwa niebędącego Członkiem UNESCO, które zostało zaproszone do przystąpienia przez Konferencję Generalną UNESCO.

2. Niniejsza Konwencja jest również otwarta na przystąpienie do niej terytoriów korzystających z całkowitej autonomii wewnętrznej, uznanej za taką przez Organizację Narodów Zjednoczonych, lecz które nie uzyskały pełnej niepodległości w rozumieniu rezolucji 1514 (XV) Zgromadzenia Ogólnego, a które posiadają kompetencje w sprawach, których dotyczy niniejsza Konwencja, w tym kompetencję do zawierania traktatów w tych kwestiach.

3. Dokument przystąpienia zostanie złożony u Dyrektora Generalnego UNESCO.

Komentowanym przepisom nadano identyczny kształt jak regulacjom przyjętym w konwencji z 1972 r. Natomiast dodany art. 33 ust. 2 wzorowany był na art. 26 ust. 2 konwencji z 2001 r. Stanowi to istotne *novum* w sposobie formułowania warunków przystąpienia w konwencjach UNESCO⁶⁸².

Artykuł 34 – Wejście w życie

Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia trzydziestego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, za-

⁶⁸² J. Blake, *Commentary on the UNESCO 2003 Convention...*, s. 122.

twierdzenia lub przystąpienia, jednak jedynie w stosunku do Państw, które złożyły odpowiednie dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia w tym dniu lub wcześniej. W stosunku do każdego innego Państwa – Strony wejdzie ona w życie po upływie trzech miesięcy od złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

Konwencja z 2003 r. weszła w życie dnia 20 kwietnia 2006 r., a więc po upływie 3 miesięcy od dnia złożenia 30. dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, jednak jedynie w stosunku do państw, które złożyły odpowiednie dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia w tym dniu lub wcześniej. Trzydziestym krajem była Rumunia, która złożyła dokumenty przyjęcia konwencji w dniu 20 stycznia 2006 r. Warto zwrócić uwagę, że w porównaniu z pozostałymi komentowanymi tu konwencjami UNESCO, konwencja z 2003 r. zawiera wyjątkowo wysoki próg warunkujący jej wejście w życie. W wypadku konwencji z 1954 r. było to 5 państw, konwencji z 1970 r. – 3 państwa, konwencji z 1972 r. oraz konwencji z 2001 r. – 20 państw.

Artykuł 35 – Federalne lub niejednolite systemy konstytucyjne

Poniższe postanowienia stosuje się do Państw – Stron o federalnym lub niejednolitym systemie konstytucyjnym:

- a) odnośnie postanowień niniejszej Konwencji, których stosowanie należy do kompetencji federalnej lub centralnej władzy ustawodawczej, zobowiązania rządu federalnego lub centralnego będą takie same, jak zobowiązania Państw – Stron niebędących państwami federalnymi,**
- b) odnośnie postanowień niniejszej Konwencji, których stosowanie należy do kompetencji poszczególnych Stanów, krajów, prowincji lub kantonów, które na mocy systemu konstytucyjnego federacji nie będą zobowiązane do podejmowania środków ustawodawczych, rząd federalny zawiadomi właściwe władze Stanów, krajów, prowincji lub kantonów o tych postanowieniach, z zaleceniem ich przyjęcia.**

Artykuł 36 – Wypowiedzenie

1. Każde z Państw – Stron może wypowiedzieć niniejszą Konwencję.
2. Wypowiedzenie jest notyfikowane na piśmie i deponowane u Dyrektora Generalnego UNESCO.
3. Wypowiedzenie staje się skuteczne po upływie dwunastu miesięcy od otrzymania noty o wypowiedzeniu. Nie zmienia ono w niczym zobowiązań finansowych podjętych przez Państwo wypowiadające, do dnia, w którym wypowiedzenie stanie się skuteczne.

Artykuł 37 – Zadania depozytariusza

Dyrektor Generalny UNESCO, jako Depozytariusz niniejszej Konwencji, informuje Państwa Członkowskie Organizacji, Państwa niebędące jej członkami, o których mowa w Artykule 33, jak również Organizację Narodów Zjednoczonych, o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, o których mowa w Artykułach 32 i 33, jak również o wypowiedzeniach, o których mowa w Artykule 36.

Artykuł 38 – Zmiany

1. Każde z Państw – Stron może, pismem skierowanym do Dyrektora Generalnego, zgłaszać propozycje zmian do niniejszej Konwencji. Dyrektor Generalny przekazuje te propozycje wszystkim Państwom – Stronom. Jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dnia przekazania propozycji co najmniej połowa Państw – Stron udzieli pozytywnej odpowiedzi na propozycję, Dyrektor Generalny przedstawi te propozycje na najbliższym posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego do dyskusji i ewentualnego przyjęcia.
2. Zmiany uchwalane są większością dwóch trzecich głosów Państw – Stron, obecnych i głosujących.
3. Po uchwaleniu zmian do niniejszej Konwencji są one przedstawiane Państwom – Stronom do ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

4. Zmiany wchodzią w życie, ale wyłącznie w stosunku do Państw – Stron które je ratyfikowały, przyjęły, zatwierdziły zmiany lub przystąpiły do nich, po upływie trzech miesięcy od złożenia dokumentów, o których mowa w ustępie 3 niniejszego Artykułu, przez dwie trzecie Państw – Stron. W związku z powyższym, w stosunku do każdego z Państw – Stron, które ratyfikuje, przyjmie, zatwierdzi zmianę lub przystąpi do niej, zmiana ta wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

5. Procedury określonej w ustępie 3 i 4 nie stosuje się do zmian Artykułu 5 w zakresie liczby członków Komitetu. Te zmiany wchodzią w życie z chwilą ich przyjęcia.

6. Państwo, które staje się Stroną niniejszej Konwencji po wejściu w życie zmian zgodnie z ustępem 4 niniejszego Artykułu, uznaje się, o ile nie wyrazi innego zamiaru, za:

- a) Stronę niniejszej Konwencji w jej zmienionym brzmieniu; oraz
- b) Stronę niniejszej Konwencji w jej niezmienionym brzmieniu w stosunku do każdego Państwa – Strony, którego zmiany te nie wiążą.

Artykuł 39 – Teksty autentyczne

Niniejsza Konwencja została sporządzona w językach: angielskim, arabskim, chińskim, hiszpańskim, francuskim i rosyjskim, przy czym wszystkie wersje językowe są jednakowo autentyczne.

Artykuł 40 – Rejestracja

Zgodnie z Artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych niniejsza Konwencja zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego UNESCO.

Po zaznajomieniu się z powyższą Konwencją, w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej oświadczam, że:

- została ona uznana za słuszną zarówno w całości, jak i każde z postanowień w niej zawartych,

- jest przyjęta, ratyfikowana i potwierdzona,
- będzie niezmiennie zachowywana.

Na dowód czego wydany został akt niniejszy, opatrzony pieczęcią Rzeczypospolitej Polskiej.

Dano w Warszawie dnia 8 lutego 2011 r.